

“İttihad və Tərəqqi”: 1889-cu ildə siyasi bir cəmiyyət kimi qurulmuş, daha sonra fəaliyyətini siyasi partiya kimi davam etdirmiş və 1918-ci ildə ləğv edilmişdir. Əsas simaları Ənvər, Tələt və Camal paşalar 1913-cü ildən etibarən Osmanlı dövlətində hakimiyyəti öz əllərində saxlamışdılar.

“İslam Gürcüstanı”: Batumidə gürcü və türk dillərində nəşr edilmiş qəzet. Redaktoru Məhəmməd bəy Abaşidze idi.

“Sədayi-millət”: 1919-cu ilin martından 1920-ci ilin iyuluna qədər Batumda nəşr edilmiş qəzet.

Nəşib bəyin istefası ətrafında

səh. 378. “274-cü nömrəsində”: qəzetdə “274” yerinə “276” getmişdir.

Bakı xəbərləri

səh. 379. “Tarqovı”: Bakıda küçə; indiki Nizami küçəsi.

“Milyonni”: Bakıda küçə, indiki Fikrət Əmirov küçəsi.

“Mərkəzi Ev Komitəsi” (yaxud Sentrodom): Bakının ehtiyaclarının təmin edilməsi məqsədi ilə şəhər əhalisini polis dairələrinin (sahələrinin) sərhədləri daxilində qurulan ev komitələrində təşkilatlandırın və bu komitələrin vahid rəhbər orqanı olan qurum. Quruluş yığıncağı 1917-ci ilin dekabr ayının axırlarında keçirilmişdi.

“Çelyayevski”: Bakıda küçə; indiki Mirvarid Dilbazi küçəsi.

“Sisyanovski”: Bakıda küçə; indiki Təbriz Xəlilbəyli küçəsi.

“gənc qələmlərə, ədib və mühərrirlərə”: qəzetdə belə getmişdir: “gənc qələmlərə və ədib mühərrirlərə”.

səh. 380. “Əski Bələdiyyə meydançası”: “Haşimov meydanı”, “Gənclər meydanı”, “Duma meydanı” kimi adlarla da tanınan, Bakıda Qoşa qala qapısı önündəki meydan.

Azərbaycanda

səh. 382. “Qubada Məsəl bəy”: güman ki, Qubada xəfiyyə polisi müdiri olan Mürsəl bəy Nazirov nəzərdə tutulur.

Elanlar

səh. 384. “Krivoy” (yaxud Krivaya): Bakıda küçə olmuşdur; hal-hazırda Fəvvarələr meydanı ərazisinə daxil edilmişdir.

“Kolyubakinski”: Bakıda küçə; indiki Nigar Rəfibəyli küçəsi.

“Nikolayevski”: Bakıda küçə; indiki İstiqqalyyət küçəsi.

“Tarqovı”: Bakıda küçə; indiki Nizami küçəsi.

“Bolşoy Morskoy”: Bakıda küçə; indiki Bülbül küçəsi.

səh. 386. “kirjim”: yastıdıbli, kiçik gəmi.

Çərşənbə, 24 sentyabr 1919-cu il, nömrə 281

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Çarşənbə, 28 zihiccətül-haram sənə 1337. 24 eylül 1919 sənə.

Türk və islamla müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalatın mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 2 manat.

Abunə şəraiti: Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 70 rublə, 2 aylığı 130 rublə, 3 aylığı 180 rublə. Bakı üçün 1 aylığı 60 rublə, 2 aylığı 110 rublə, 3 aylığı 150 rublə. Abunə şəraiti ancaq həmin sənə oktyabr ayının 1-nədək heasb olunur.

Elan fiatı: birinci səhifədə sətri 5 rublə, axırncı səhifədə sətri 4 rublə, itən şeylər və yer axtaranlar üçün 3 rublə.

Kinoteatr “RENESSANS”

Tarqovı küçə, nömrə 11

Sentyabrın 23-ndən etibarən 1919-cu ildə İ. N. Yermolov fabrikası “Prometei film” cəmiyyətinin indiyədək Bakıda göstərilməmiş Qafqaz kontrabandçıları həyatından **“Qara sürü”** adlı şəkli göstəriləcəkdir.

Drama 5 hissədə. Baş rollarda məşhur rus kino-teatrosu artistlərindən İ. Marjuxin və N. Lisenko iştirak edəcəklər.

9091

ELAN

1919 sənə sentyabrın 25-də pəncşənbə günü gündüz saat 10-da Azərbaycan Məclisi-Məbusan iclası olacağı elan olunur.

T-268

SİRK “MODERN”

Çarşənbə günü sentyabrın 24-ndə 1919-cu ildə üç böyük hissədə tamaşa göstəriləcəkdir. Demo-Kazo truppası, Vintsentso qardaşları və “Top adamlar” gastroolu olacaqdır.

Məşhur sportsmen Pyotr Nikolayevič

Yelizarov tərəfindən mükəmməl surətdə vücuda gətirilmiş Fransa güləş mübarizəsinin 87-nci günüdür.

Bu gün 3 cift pəhləvan mübarizə edir.

1-nci qəti mübarizə: Gənc Əli – Naməlum.

2-nci qəti revanş mübarizəsi: Qırmızı Maska – Staroşvili.

3-ncü: Əhmədov – Yemelyanov.

Pəhləvanların çıxışı və mübarizənin başlanması saat 11-in yarısında. Tamaşa başlanacaq 8-də, qurtaracaq 12-də. Mübarizə Yelizarovun təhti-nəzarətində [nəzarəti altında] olacaqdır.

9092

“AZƏRBAYCAN” QƏZETƏSİ KANTORU TƏRƏFİNDƏN

Qəzetəni nəşr etmək üçün məxaric və mətbəə qulluqçuları və xidmətçilərinin maaşı artdığından və bir para mətbəə materiallarının bahalığından dolayı “Azərbaycan” qəzetəsi nəşriyyəti işbu sənə sentyabrın 25-dən elan haqqını zeyldəki [aşağıdakı] qərar üzrə etməyə məcbur olmuşdur:

1-ci səhifədə sətri 8 rublə; axırncı səhifədə sətri 6 rublə; itən şeylər və yer axtaranlar üçün 4 rublə.

* * *

İki nəfər yaxşı türkcə bilən və mühasibəçilikdən məlumatı olan, uyezdərdə istehlak cəmiyyətləri təşkili üçün adam lazımdır.

Adres: Karantinni küçədə Xəzər Müstəhləklər İttifaqı “Kooperatsiya”nın kantorida Maarif şöbəsi (səbiq lombard idarəsi).

9094

**Məhərrəmül-həram ayı vürudu
münasibətilə axırıncı dəfə olaraq
“Aşıq Qərib” operası
HÖKUMƏT TEATROSUNDA
AXŞAM TAMAŞASI**

Zülfüqar bəy və Üzeyir bəy
Qardaşlarının Müdiriyyəti

Pəncşənbə günü zilhicca ayının 29-nda
(sentyabrın 25-ndə 1919-ncu ildə)

məhərrəmül-həram ayı vürudu
münasibətilə axırıncı dəfə olaraq
mütəntən bir surətdə

mövqeyi-tamaşaya qoyulacaq
Zülfüqar bəyin yazmış olduğu məşhur
“Aşıq Qərib” operası.

Bu tamaşa axırıncı olduğundan,
mahir və müqtədir aktyorlar
iştirak edib, bir çox qızlar və oğlanlar
xoru olacaqdır.

Oyunun axırında Qərib — Sarabski və
Şahsənəm — Hacıbababəyov göyə
qalxacaqlar.

Bu tamaşadan sonra teatro cümə
günündən etibarən qapanacaqdır.
Biletlər imdidən teatrın kassasında
satılmaqdadır.

Tamaşa başlanacaq axşam saat 9-un
yarısında.

T-266

**QİSMİ-RƏSMİ
[RƏSMİ HİSSƏ]**

Daxiliyyə nazirinin əmri

Maarif nazirinin binagüzarlığına [sərəncamına] görə, şu eylül ayının 15-dən Bakıda məccani [pulsuz] olaraq 3 sinifdən ibarət türkcə gecə dərəsi açılır. Dövləti müəssisələr milliləşməsi cəhətinə təhti-idarəmdə [tabeçiliyimdə] xidmət edənlərin cümləsinə təklif edirəm ki, işbu məktəbə daxil olub tədrisə şüru etsinlər [başlasınlar]. Çünki türkcəyə aşina olmayanlar bədəmə [bundan sonra] xidmətlərində istifadə edilməyəcəklərdir [qulluqda saxlanmayacaqlar].

Bakı qarnizonu dairəsinə əmr

14 eylül 1919, Bakı şəhəri

Azərbaycan Cümhuriyyətinin hərbi xidmətində və xarici dövlətlərin nümayəndəsi və ya missiyalarının üzvü olmayıb da, hərbi forma geyib və kokard taxanlara təsadüf edilir. Beynəlmiləl qanunlarını və məmləkətdə sadir olunan [verilən] əmr və qanunların pozulmaması üçün bu kimi əşxasa [şəxslərə] hərbi forma və kokardlarını çıxarmalarını əmr edirəm. Şu əmrə itaət etməyənlər Cümhuriyyətimizin sərhədlərindən nəfəy olunana [sürgün edilənə] qədər məsuliyyətə dəvət olunacaqdırlar.

Bakı şəhərinin komandanına əmr edirəm ki, şu əmrə əməl olunmasını əhəmiyyətlə təqib etsin və şu əmrə itaət etməyənlərin fəmilialarını və ünvanlarını məlumat versin.

*Bakı qarnizonu rəisi
general-mayor Tlexas*

DAĞISTAN HAQQINDA

Dağıstandan gələn xəbərlərə görə, dabravollar əleyhinə qaldırılmış olan üsyan getdikcə kəsbi-şiddət və tövsiy-dairə edib [şiddətlənib və əhatə dairəsini genişləndirib] ümum Şimali Qafqazın hər bir yerinə yayılmaqdadır.

Üsyan, od tutmuş tayalar kimi orada-burada alovlanıb, ümumi bir yanğın meydanına dönmək təhlükəsi ilə Denikin idarəsini tamamilə məhv edəcək müdhiş bir hal kəsb etməkdədir [hal qazanmaqdadır].

Dərbəndin, Teymurxanşuranın işğalı, Petrovskun təhlükəsi, Qroznının halı və sairə bu kimi dağıstanlılar müvəffəqiyyətlərini göstərən vüquata [hadisələrə] aid xəbərlərdən anlaşıldığı üzrə, dabravollar böyük bir müşkülət içində olub, bu müdhiş qiyamı asan vəchlə və ola bilsin ki, heç bir vəchlə yatırdı bilməyəcəkdirlər.

Bu vüquatın əsl səbəbi nədir?

Bəzilər deyirlər ki, Dağıstan ixtilalı, Denikin arxasında müşkülət törətmək və bununla Denikin qüvvətini pərişan və pərakəndəliklə zəif bir hala salmaq niyyəti ilə bolşeviklər tərəfindən icra olunan təşviqat nəticəsidir.

Digərləri bu ixtilalı dabravolların dağıstanlılardan qoşun yığmaq, ağır vergilər almaq, əhaliyə dürlü-dürlü əziyyətlər yetirmək, kazakları onların üzərinə müsələt etmək [üstünə salmaq, başına bəla etmək] kimi zalımanə və birəhmanə rəftarlar[ı] nəticəsi bilirlər.

O da, bu da doğru ola bilər. Vaqəən [doğrudan da] Denikin arxasında nə qədər böyük müşkülət əmələ gələrsə, bolşeviklər üçün o nisbətdə yüngüllük hasil

edilər. Bu üzərdən Dağıstan üsyanını davam və tövsi etdirmək [genişləndirmək] üçün bolşeviklər əllərindən gələni müzayiqə etməzlər [əsirgəməzlər].

Və saniyə [ikincisi], dabravolların məzalimi [zülümləri], baxüsus [xüsusilə] kazakların hədd və nəhayət bilməyən azgınlıqları və bu kimi müstəbidanə müamilə [davranış] və zalımanə rəftar dəxi cana doymuş əhalini təngə gətirib, üsyan və qiyama səbəb ola bilər.

Lakin arada bolşevik təşviqatı mövcud olmasa idi və dabravollar Dağıstan əhli ilə adılanə müamilə və mülayim rəftar ilə dolansa idilər Dağıstan ixtilalı zühur etməzmi idi?

Biz bu zəndəyik ki, edərdi və edərdi nə o səbəbə ki, Dağıstan əhli dinc durmazdırlar, xeyr, o səbəbə ki, bütün dünyanı çaxna-vaxnaya salmış olan bu aləmşumul müharibədən sonra, köhnə adətlərin, çürük əsasların, qoxmuş üsulların təkrar iadəsi [qaytarılması] artıq mümkün deyildir.

O köhnə adət, çürük əsas və qoxmuş üsullardan ən təhəmmülgüdəzi [dözülməzi], ən zəhləgedəni, ən murdarı bir millətin başqa bir millət üzərində ağa olması, qəyyum kəsilməsi və sahlənməsidir.

Aləmşumul müharibə nəticəsi olaraq əsir millətlər, baxüsus, rus istibdadı əsarəti altında inləyənlər hər növ ilə oldusa da azadlıq şərbətinin şirinliyini daddılar və gördülər ki, müstəqil və qəyyumsuz yəşarkən əsarət sıxıntılı altından azad olub, hər bir fərd öz vücudunda bir yüngüllük hiss edir, asudə nəfəs ala bilər. Hökumət öz hökuməti, qoşun öz qoşunu, məktəb öz məktəbi, öz dili, öz adəti, öz qaydası.

Buna, bu azadlığa və istiqlala nail olmağın bir millət təkrar başqalar əlində qul və əsir olmağa razı olarmı?

Doğrudur, Dağıstan istiqlalı ümum əhalini təmini-məişət, əmnü asayış, nizam və qayda cəhətlərinə məmnun buraxacaq dərəcəyə gəlib yetişməmişdi. Hökumət və Parlaman hələ fəaliyyətlərini o miqdarda bürüzə verməmişdilər ki, istiqlalını elan etdikləri vətənlərini bugünkü Azərbaycan və ya Gürcüstan halına gətirə bilsinlər.

Fəqət əvvəla bu var ki, dağıstanlılara bütün mənası ilə müstəqil yaşamağa fürsət vermədilər və saniyə [ikincisi], Dağıstan[da] istiqlalıya yaraşan bir tərz-i idarə qurulmasına da mane olan bir çox xırda-xırda vəq'ələr [hadisələr] bərtərəf edilməmişdi [aradan qaldırılmamışdı].

Lakin hər halda Dağıstan yeni həyat sahəsinə daxil olmuşdu, istibdad zülmətindən xilas olmuş ümum əsir millətlərin üzərinə doğan günəş, onları da qızdırmağa və nurlandırmağa başlamışdı. Və biz əminik ki, əgər Denikin Dağıstanı istila etməmiş olsa idi, bu gün Dağıstan dəxi Azərbaycan kimi azad və mürəffə-hülhal [rifah halında] bir məişət keçirməkdə olardı. Bacarıqsız hökumət düşərdi, əvəzində fəal, əzmkar, sədaqətli bir hökumət əmələ gəlib məmləkəti müəyyən bir qaydaya salardı.

Dağıstan işğalı Denikin böyük bir xətası idi ki, bu gün hamın xətanın acı məhsul və təhlükəli nəticələrini görməkdədir.

Təəccübdür ki, bu qədər inqilab, bu qədər hadisat çürük fikirli imperialistlərin əql və hissələrində heç bir təsir icra edə bilməyib, nə başlarındakı fikri əski-

likdən yeniliyə münqəlib [çevirdi], nə qəlb-lərindəki hisləri yamanlıqdan yaxşılığa təbdil etdi [dəyişdirdi].

Lakin heyhat! Bu imperializm fikri, deyil yalnız müstəbid rus generallarının başında, hətta bu inqilabı törədən rus revolusionerlərin xəyalını belə işğal etməkdədir ki, hamısından təəccübə [ən təəccüblüsü], hər bir şeydən heyratlısı budur.

Hər bir millət azad və müstəqil olmalıdır. Bu fikri nə bir rus irticapərəst generalının, nə bolşeviklik edən rus mujikinin, nə də hansı firqədən olursa bir rus intelligeninin başına girdirmək mümkün olmayır.

Biz əminik ki, əgər Dağıstanı rus irticapərəstləri deyil, rus bolşevikləri tutmuş olsa idilər, onlar dəxi dabravollar kimi bugünkü üsyanlar qarşısında ələyaz qalmağa məcbur olardılar.

Odur ki, bugünkü Dağıstan ixtilalı yalnız dabravollulara qarşı üsyan deyildir, istiqlalının qəsb və ləğvinə qarşı müdhiş və qanlı bir etiraz və ümum imperialistlərə qarşı əzim [böyük] bir protesto nümayişidir.

Hacıbəyli Üzeyir

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

(Azərbaycan radio mövqifi tərəfindən alınmışdır)

(Bolşevik xəbərləri)

Rusiya işlərinə müdaxilə

İngiltərə imperialistləri Rusiya işlərinə müdaxilə etmək məsələsində təz-

hərəkətlərini dəyişməyə məcbur olmuşlardır. İngilis fəhlələri Rusiya əksinqilab ordusunu mühimmati-hərbiyyə [hərbi ləvazimat] ilə təchiz etmədən imtina etməmişlərdir. Yeni seçkilərdə intixab edilmiş [seçilmiş] məşhur Henderson Rusiya işlərinə müdaxilə edilməsinin ən baş əleyhdarlarından. Başqa məmləkətlər fəhlələri içində dəxi inqilab hərəkətləri müşahidə edilməkdədir.

Hərbi əməliyyat

Şimal cəbhəsi - Morjeqori istiqamətində qitəatımız [hərbi hissələrimiz] hücum keçmişdir. Hücumumuz həman dairələrdə davam edərək qitəatımız tərəfindən bir neçə köy işğal edilmişdir.

Qərb cəbhəsi - Lujsk ətrafında qoşunlarımız Saba nəhri üzərinə çıxaraq düşmən əsgərlərindən əsir almışlardır. Polotsk dairəsində düşmən təzyiqatı nəticəsi olaraq geri çəkilməyə məcbur olmuşuq. Bobrovsk ətrafında qitəatımızın hücumları davam etməkdədir. Jitomir dairəsində Kiyevin 25 fərsəx məsafəyi-qərbisində müharibə davam edir. Korosten-Kiyev dəmiryolu xəttində Teterev[ka] və Obtiskaya mövqiflərini [stansiyalarını] qoşunlarımız işğal etmişlərdir. Mövqif işğal edilərkən 30 vaqon, bir zirehli tren əsirlərlə maa [birgə] qənimətimiz olmuşdur. Çerniqov dairəsində müharibə davam edir.

Kursk dairəsi - Kursk altında və şəhərin küçələrində olan şiddətli müharibələrdən sonra düşmən təzyiqatı altında Kursku tərək etməyə qitəatımız məcbur olmuşdur.

Stavropol dairəsində qitəatımız tərəfindən işğal edilmiş mövqelər şiddətlə

müdafiə edilməkdədir. Pavlovsk dairəsində düşmən hücumlarını dəf edərək şəhərdən 25 fərsəx məsafə geriyə tərd etmişik [qovmuşuq].

Xopyor dairəsində düşmənin şiddətli müqabiləsinə baxmayaraq hücumumuz davam etməkdədir. Tsaritsın dairəsində qitəatımız yeni hücumlara başlamışdır. Tsaritsının 25 fərsəx məsafəsində mütəəd did qəryələr [çoxsaylı kəndlər] işğal etmişik.

Türküstan cəbhəsi - Düşmən təyyarələri Vladimir[ovka] üzərinə bir neçə bomba atmışlarsa da xəsarət verməmişlərdir. Kizlyar istiqamətində düşmən hücumu keçmək istəmişsə də tərəfimizdən püs-kürülmüşdür. Uralsk dairəsində düşmən hücumlarını qitəatımız dəf etmişdir.

Şərq cəbhəsi - Kurqan dairəsi, Petro-pavlovsk istiqamətində qitəatımız hücum keçərək 15 fərsəx irəliləmişlərdir. İşimsk dəmiryol istiqamətində qitəatımız yeni cəbhələri işğal etməkdədir. Tobolsk dairəsində təbəddülat [dəyişiklik] yoxdur.

(Müttəfiqlər Qafqaziya heyətinin radio xəbərləri)

Yuxarı Sileziyada

- Varşavadan vürud edən xəbərə [gələn xəbərə] nəzərən, Yuxarı Sileziyanın bir çox şəhərlərində leh [polyak] fəhlələri almanlara qarşı qiyam etmişlərdir. Qiyamçılar Tıxı, Brınuv və Plessi işğal edib hüddud qaraqollarını tərksilah etmişlərdir. Dəmiryollar hərəkəti dayanmışdır. Lehistan ilə Almaniya arasında müharibə olacağı gözlənilir.

- Yuxarı Sileziya barəsində Almaniya Hökumətinin rəsmi notasında nöqtəyinə nəzəri bərvəchi-atidir [aşağıdakı kimidir]:

Hökumət Yuxarı Slezia əyalətinə muxtariyyət verməyə meyyaldır [meyillidir], fəqət Almaniya dövləti içərisində yeni bir dövlət təşəkkül etməsinə razı olmayacaqdır.

Serbiya və Romaniya

Serbiya ilə Romaniya əlaqəsi fəvqəladə gərginləşib hədd bir dövrəyə girmişdir. Romaniya sərhəddində 15 diviziya qədər əsgər təhəşşüd etmişdir [toplanmışdır]. Belqrad hökuməti radio ilə Romaniya hökumətinə xəbər vermişdir ki, hərgah Romaniya Hökuməti meyl edərsə, Serbiya rəyi-amma [ictimaiyyətin rəyinə; referenduma] razı olub hüsn-əlaqələrinin pozulmayacağını ümid edir.

Təhqiq Komissiyası

Veymardan xəbər verirlər ki, müharibə işlərini təhqiq və tədqiq etmək üçün 28 üzvdən ibarət Almaniya bir komissiyası təşəkkül etmişdir. Şu komissiyonun vəzifələri içində müharibə zamanı sülh əqd edib-etməmək [imzalayıb-imzalamamaq] mümkün olmasını və olardisa fürsəti fəvq etmədə hansı tərəfin qüsur göstərməsini tədqiq etmək məsələsi də daxildir.

Reyn vilayəti

Reyn vilayəti “Reynland” ismi ilə federasiya təşkil edib imperiya konfederasiyasına həmhüquq olaraq daxil olacaqdır.

Almanlar Litvada

- Rusiya ordusu üçün Almaniya əsgər toplanır. Knyaz Livenin ordusuna daxil ediləcək şu əsgərləri Almaniya hökuməti rəsmi olaraq tanımışdır. Mərkəzi əxzi-əsgər [hərbi çağırış] idarələri Dansiq

və Könisberqdə təqərrür etmişdir [yerləşir]. Knyaz Liven, [Rüdiger] fon der Qolts və fon Kellerin rızası ilə fəaliyyətdə bulunur. Toplanılan şu əsgərlər Almaniyanın Litva ordusunu təbdil [əvəz] edəcəkdir. Zahirən ordu rus-litva ordusu namını daşıyacaqsa da, əksəriyyəti yenə nemsəlilər təşkil edəcəkdir.

- General Liven ordusu qitəatını [hisələrini] litvalılar dostanə bir tərəiq ilə [təzadə] qarşılamaırlar. Litva əsakiri [əsgərləri] ilə general Liven qitəatı miyanında [arasında] müsədımə [toqquşma] dəxi olmuşdur. Litva hökuməti general Livenin ordu təşkil etməsinə qarşı Almaniya və Müttəfiqin [Müttəfiqlər] hökumətləri nəzdində etiraz etmişdir.

Denikin hökuməti heyəti

Kiyev qəzetəsi Denikin hökuməti heyəti haqqında böylə məlumat verir: Denikin hökumətində iki siyasi firqə vardır. Bunlardan biri mülkədar və ticarət-sənəət [sənaye] dairələri nümayəndələrindən ibarət Müttəhid [Birləşmiş] Hökumət Şurası, digəri Milli İttihad [Birlik] Şurasıdır ki, bu şuraya kadetlər daxil olmuşlardır. Denikin hökumətində böyük mülkədar [Vasili] Kolokoltsov Ziraət [Əkinçilik] naziri və [Sergey] Maslov Ərzaq naziri təyin edilmişlərdir.

Kolçak ordusu arxasında

İrkutskdan başlamış Blaqoveşşenskə qədər bolşevik-partizan dəstələrinin əlindədir. Yaponiyalılar hücum etmək istəmişlər və ciddi müharibələr olmuşdur. Kolçak Müttəfiq dövlət nümayəndələrinə xəbər vermişdir ki, Denikin nəfinə [xeyrinə] olaraq ali hökumət namını öz öhdə-

sindən atır. Müttəfiqlər şimdilik hökuməti onun ixtiyarına vermişlər. Bu axır vaxt Kolçaka sui-qəsd edilmişdir. Qırx min nəfər çex-slav Sibiryanı tərək etmişdir.

Arxangelsk qəzetələri ali hökumət Kolçakla sıxı münasibətdə ola bilmədiklərindən şikayət edirlər. Çünki Kolçak o qədər uzaq bir məsafəyə atılmışdır ki, Kolçak yanına bir elçinin gedib gəlməsi 4 ay çəkir.

Kazakların vəhşiliyi

Borisovski volostda kəndlilər kazaklara at və araba vermədiklərindən, kazaklar tərəfindən böyük bəlalara düşmüşlərdir. Kəndlilər üsyan qaldırıb öz mülklərinə gələn mülkədarlardan neçəsini qətl etmişlərdir. Kazaklar üsyanı yatırıb mindən ziyadə at aparmışlar.

Estoniya və Rusiya

“Tayms qəzetəsi” xəbər verir ki, Estoniya hökuməti bolşeviklərlə sülh müzakirəsinə girişməyi qərara almışdır. İngiltərə məmurları bolşevik nümayəndələrinin təşviqatından qorxub, müzakirənin Estoniya torpağında olmasını tələb etmişlərdir.

İrlandiya Parlamanı qovulmuşdur

Bütün İrlandiyada axtarış davam edir. Bir çox silah və intibahnamə [vərəqə, bəyannamə] tutulmuşdur. Fəhlələr süngü ilə özlərini mühafizə etmişlərdir. Polisə və əsgərlər baş ərkana [baş qərgaha] soxulub Parlaman üzvlərini həbsə almışlardır. İrlandiya Parlamanının davamı qadağan edilmişdir. İngiltərə əməlləri bir qətnamə qəbul edib kömür mədənlərinin milliləşdirilməsini tələb edirlər. Bu qətnamə

77 min səs əleyhinə yarım milyon səsə qəbul edilmişdir.

Bolşeviklərin intibahnaməsi

Xarkov, Belqorod, Yekaterinoslav, Tsaritsın, Kiyev və Kurskun süqutu münasibətilə bolşeviklər buraxmış olduqları intibahnamələrində əhalini Denikinə qarşı toplanmağa dəvət edərək şu yolda idareyi-lisan edirlər [danışirlər]:

Denikin qovulmalıdır. Sərvətdarlar hökmranlığını bərpa etmək istəyən Denikin əşqiyası [quldurlar] münhəzim [məğlub] və pərişan edilməlidir. Kolçak pərişan edilmiş, Kolçak ordusu bizim Qızıl ordumuz hücumlarına müqabilə edəmməyib qaçmadadır. Qızıl əsgərlərimiz onları qovur və daha içərilərə qədər və bütən məhv edilincəyə qədər qovacaqlardır da. Bəs Denikin qarşısında nə üçün zəf [zəiflik] göstəririz? Denikin də Kolçak kimi əzilməlidir. Orada xain Maxno və [Nikifor] Qriqoryev cəbhəmiz daxilinə pərişan etmişsə də, yenə toplanmalı və yeni bir qüvvə ilə Denikin əşqiyasına saldıraq onları məhv etməlidir. Bizə yanaacaq və əkmək lazımdır. Onları bizə verəcək yerlər Denikin əlindədir. Səy edəlim də, yoldaşlar, o yerləri istirdad ilə [geri almaqla] inqilabın qızıl bayrağını daha yüksəkliklərə qaldıralım.

Polşa çıxışı

Yuxarı Sileziya sərhədindən alınan xəbərlərə görə, bu günlərdə polyakların yeni hücumu gözlənilir. İndiyə qədər övdət etməmiş [qayıtmamış] Müttəfiq dövlət komissiyası üzvləri hər gün sərhəd kəndlərini dolaşib müfəssəl məlumat toplayırlar. Ələləmdə [başlıca olaraq], bu ixtilafın

spartaklarla bir əlaqəsi olduğu haqqında məlumat cəm edirlər.

Sileziyada nizamsızlıq

Ərzaq azlığından Valdenburqda nizamsızlıq başlamışdır.

Sülh təklifi

Rusiya Şura Hökuməti Estoniyadan başqa Litva və Finlandiyaya dəxi sülh təklifi etmişdir.

İsveç və Rusiya ticarəti

İsveçdə Rusiyanın ticarət nümayəndəsi Helbert, İsveç Xariciyyə nazirinə bir məktub yazıb İsveçlə Rusiya Şura Hökuməti arasında mal mübadiləsini təklif edir. Helbert deyir ki, İsveç sərvətdarlarından bir dəstəsi üç il müddətində Rusiyaya 500 milyon İsveç kronu qiymətində mal göndərmək arzusundadır. Ələləmdə [birinci növbədə], rus xammalına əvəz olaraq ziraət [kənd təsərrüfatı] makinaları, dəmir mallar, kağız, motor göndərmək istəyirlər. Rusiya Xalq Komissarları Şurası bu təklifə hüsn-təvaccöhlə baxır.

18 Kolçak alayının təslimi

Bolşevik ordusundan xəbər verirlər ki, cənubda olan Kolçak ordusundan adları məlum 18 alay tamamilə bolşeviklərə təslim olmuşlardır.

QƏZETƏLƏRDƏN

Petroqrad üzərinə

Rus Teleqraf Agentəliyi xəbər verir ki, alınan teleqraflara görə, Şimal-Qərb Hökuməti öz ordusu və Petroqrad əhalisi

üçün Stokholmda 30 milyon manatlıq ərzaq sifariş vermişdir. Paris sərvətdarları təklif etmişlər ki, Petroqrad alındığı anda oranın mədəni həyatını bərpa etməyə başlayacaqlardır. Şimal-Qərb Hökuməti bu təklifi qəbul etmişdir.

Yenə xəbər verirlər ki, Şimal-Qərb Hökuməti İngiltərədə[n] 6 milyon ingilis li-rəsi borc almışdır.

Alınan məlumata görə, Baltik sahilində olan İngiltərə ordusu komandanı [Hubert] Qof Estoniya hökumətinə elan etmişdir ki, hərgah, Estoniya hökumət əsgərləri tezliklə Petroqrad üzərinə hücum etməsələr, İngiltərə müavinətindən məhrum olacaqdır.

General Qof əsgəri heyət naçalnikləri və Müttəfiq dövlət nümayəndələri ilə bərabər Narvaya getmişdir. Orada Şimal-Qərb ordusu generalları iştirakı ilə general Yudenic ilə mühüm müşavirə olacaqdır. Bu müşavirədə bolşeviklərlə və Almaniyalı intriqaları ilə mübarizə çarələri müzakirə ediləcəkdir.

General Qof Müttəfiqlərin əmrini [Rüdiger] fon der Qoltsa xəbər vermək üçün Mitavaya getmiş idi ki, sentyabrın 30-a qədər öz əsgərlərini və bütün mühimmatı-hərbiyyəni [hərbi ləvazimatı] aparsın.

Kursk üçün mübarizə

Kursk üçün hal-hazırda ciddi mübarizə gedir. Bütün Kursk, Bryansk, Oryol rayonları təcili surətdə möhkəmləşdirilir. Kursk-Oryol dəmiryol xəttində sənişin hərəkəti dayanmışdır. Dəmiryol xətti ətrafında xəndəklər qazılır. Buna görə də, Oryol və Kursk şəhərlərində qazma işləri üçün əsgər cəm edilməkdədir. Bolşeviklər Bryansk şəhərinə artıq ümidvardırlar.

Voronejin işğalı

Taqanroqdan xəbər verirlər ki, general Mamontov qərargahından uçub gələn təyyarəçi Voronej şəhərinin general Mamontov süvari dəstələri tərəfindən işğal edildiyini rəvayət eyləyir.

TÜRKİYƏDƏ

Mustafa Kamal paşanın hərəkəti

Batımda müntəzir “Naş kray” qəzetəsi yazır:

“*Elefteros Pontus*” qəzetəsi Türkiyənin Anadolu vilayətində baş qalxızmış milli hərəkəti “Mustafa Kamal paşa” sərəlövhəli yazısında böylə təsvir edir:

“*Hərəkət bütün Asiyayi-Suğranı [Kiçik Asiyayı, Anadolunu] əhatə edərək, yatırılmağı qeyri-qabil görülür. Bütün Anadolu silaha sarılaraq milli qurtuluş şüarı ilə gündən-günə böyüməkdədir.*

Hətta vəliəhdi-səltənət şahzadə Əbdülməcidi [əfəndi] gizli surətdə hərəkətə maddi və mənəvi müavinət etməkdədir. İşbu şahzadəni Ərzurum Konqresi təxtisəltənətə çıxarmağı təhti-qərara almışdır.

İş o qədər ciddiləşmişdir ki, mərkəzi İstanbul hökuməti kəndi müqəddəratı üçün qorxaraq İstanbul və Ankara civarlarında böyük bir qoşun qitəati [hissələri] toplamışdır. Hökumət üsyançıların İstanbulu soxulmasından qorxur. Fəqət hamı inanır ki, lazımlı vaxtda hökumətə sadıq olan qitəat da üsyançılar tərəfinə keçəcəkdir.

Mustafa Kamal paşa bütün Anadolunu üç hərbi məntəqəyə təqsim etmişdir [bölmüşdür]:

1) Şərq vilayətləri; nahiyə müdirliyinə Kiçik Camal paşa təyin edilmişdir.

2) Pont vilayəti ki, Mustafa Kamal paşa təhti-idarəsindədir [idarəsi altındadır].

3) Qərbi Asiyayi-Süğra vilayətləri ki, yunan qoşunları istila ərazisinə qədər uzanmaqdadır; işbu nahiyəni “Həmidiyə” zirehlişi kapitanı [Hüseyn] Rauf [Orbay] bəy idarə edir. Müşarünileyh [adı çəkilən şəxs] eyni zamanda yunan qoşunları ilə mübarizə edir.

Bütün bu vilayətlərdə Mustafa Kamal paşa edam cəzası ilə xalqı təhdid edərək İstanbul hökuməti əmrləri haqqında məlumat verməyi əmr etmişdir.

Bunların Ermənistan üzərinə yürüyəcəyi və Ənvər paşanın tatar qoşunları başında durması şayiəti [şayiələri] erməniləri əndişəyə salmışdır. Ermənilər patrikdən rica etmişlər ki, əynindən keşişlik əlbisəsini çıxararaq erməni milli mübarizəsinin başına keçsin. General Harbor-dun da Anadoluya getməsinin bununla əlaqədar olmasını söyləyirlər.”

DAĞISTANDA QIYAM

Dərbəndin işğalı

İdarəməzə yetişən xəbərlərə nəzərən, eylülün 21-də sübh vaxtı Dərbənd şəhəri dabravollar tərəfindən təxliyə edilmişdir. Dərbənddə olan dabravolların az miqdarda əsgərləri paroxodlara minərək dəniz içərisində dayanmışlardır.

Qroznı müharibəsi

Eylülün 17-də Qroznı altında şiddətli müharibə olmuşdur. Dağıstan qiyamçıları dabravolların təərrüzünü [hücumunu]

bir qaç yerdə püskürdərək Qroznının 12 fərsəx məsafəsinə qədər yetişə bilmişlərdir. Orada isə Kuban kazakları firqəsi [diviziyası] dağstanlıları qarşılımış və nəticədə şiddətli müharibədən sonra dağstanlılar ricətə [geri çəkilməyə] məcbur olmuşlardır.

Dabravol komandanlığının xitabnaməsi

Dabravol komandanlığı Dağıstan əhalisinə xitabən nəşr etdiyi xitabnaməsində əhalini əmnü asayışə [əmin-amanlıq] dəvət edərək, kazaklarla dağstanlılar arasında torpağın müsavi surətdə təqsim ediləcəyini [bölünəcəyini] vəd edir.

ƏLİFBA TARİXİNDƏ TÜRK LƏRİN VƏZİYYƏTİ VƏ TƏBDİLİ-HÜRUFAT

III

Finikə hürufatının icadından sonra bir tərəfdən Qərb əhli yunan və latın əlifbalarını və o biri tərəfdən də Şərq əhli (əqvami-samiyyə [Sami qövmləri]) ibrani və süryani əlifbalarını tərtib edərək, əqtari-ələmə nəşr etdilər [dünyanın hər yerinə yaydılar]. Birincilərin əsəri Yevropada və ikincilərininki də Asiyada intişar tapmışdır [yayılmışdır]. Əlyövm [hal-hazırda] Yevropada müstəməl hürufi-sövtiyyə [istifadə edilən səslə əlifba] bu yazıların surəti-mükəmmələsidir [təkmilləşdirilmiş halıdır]. İbrani və süryani yazılarına gəldikdə, bunlar da hallardan-hallara keçib ənvai süvər və əşkal [müxtəlif surətlər və şəkillər] qəbul etmişdir. Lakin latın hürufatı qədər mükəmməliyyəyə varmamışdır.

Bizim ərəb əlifbamız həmin süryani və ibrani əlifbalarından əxz edilmişdir. Samilərin ilk əlifbaları bir taqım alat [alətlərin] və heyvanatın şəkillərindən ibarət olduğu cəhətə, ərəblərin də ən qədim hürufatı tərsimi [rəsmli] olmuşdur. Buna sübut hələ indiyədək baqi qalan bəzi hürufun [hərflərin] adlarıdır.

Məsələn, b hürufunun şəkli-qədimi xeyməni [çadırı], ya xanəni [evi] andırdığı cəhətə, adı əlsineyi-samiyyə [Sami dillərində] “bet”dir. Ərəbcədə xanəyə “beyt” deyirlər.

ج [c] hərfinin dəvə boynuna müşabihəti [oxşarlığı] cəhətə, ismi-ibrani və süryani “cəməl”dir. Ərəbcədə dəvəyə “cəməl” deyirlər.

“A” hərfinin əski şəkli bir öküz başı rəsmindən ibarət olub, əlsineyi-samiyyədə adı müştərəkdir.

Pəs ərəb hürufatının ən qədim surətləri birər alat və heyvanatın şəkilləri idi. Fəqət əfkari-təməddün [mədəniyyət fikri] və intizam hüsula gəldikcə, hürufatın da surətləri müruri-zamanla təbəddül etmişdir [vaxt ötdükcə dəyişmişdir]. Əfkarın öylə heyvanat və alat əşkalı [şəkilləri] ilə deyil, mədlulət [göstərdikləri] məlum bir taqım əşkali-məxsusə ilə ifadəsinə qeyrət olunmuşdur [səy göstərilmişdir]. Yəni xətti-tərsimidən [rəsmli əlifbadan] xətti-sövti [səslə əlifba] dünyaya gəlmişdir.

Xətti-sövti də yenə əski surətlərində qalmayıb, indiyə qədər yüzlərcə təğyirat və təbəddülətə [dəyişiklik və başqalaşmaya] uğramışdır.

Ərəb yazısının ən qədim şəkli “xətti-kufi” Kufədə ehdas olunduğu [yaradıldığı] zənn edilirsə də, bu yanlışdır. Yapılmış

tədqiqatdan istinbat olunduğuna [meydana çıxarıldığına] görə, əşkali-hüruf [hərflərin şəkilləri] qərineyi-miladın ilk əsrlərində Ərəbistanın şimal cəhətlərində iskan etmiş [yaşamış] olan əqvamin [qövmlərin] istemal etdikləri [işlətdikləri] yazılardan təşəüb edərək [qollara, söbələrə ayrılaraq], tədricən bir taqım tədilətə [düzəlişlərə] düşər olub, axırda xətti-kufi şəklini almış və qəbləlislam [islamiyyətdən əvvəl] isəvilər [xristianlar] tərəfindən bir zaman istifadəsi [halda], müəxxərən [sonradan] ərəblər, islamlar [müsəlmanlar] tərəfindən istemal [istifadə] edilmişdir.

Zühuri-islamdan 60 sənə əvvəl Haran mövqeyində yazılmış yazılar xəttikufinin eynidir. Şu hal dəxi isbat edir ki, xətti-kufi qəbləlislam mövcud və müstəməl olub, sonraları islah və tədil [dəyişiklik, düzəliş] ilə beynəlislam [müsəlmanlar arasında] istemal oluna gəlmişdir.

Xətti-kufi əvvəlcə nöqtə və hərəkə kimi işarətdən [işarələrdən] ari [uzaq] olaraq, (ء) və (ك) kimi bəzi hürufun yekdigərinə müşabihəti-küllüyyəsi [bir-birinə tamamilə oxşarlığı] vardı. Bir-iki əsrdən sonra xətti-kufidən xətti-nəsx təşəüb etmişdir. Bu yazı tarixi-icadından bəri bir çox islahata uğradığı halda, əlyövm bulunduğu dərəcəyə vasil olaraq bütün əqvami-şərqiyə və müsliyə [şərq və islam qövmləri] arasında xətti-əsasi ədd [hesab] olunmuşdur.

Hicrətin dördüncü əsrində “sülüs xətti” təşəüb etmişdir.

İranda qədimən [qədimdən bəri] müstəməl xətti-pəhləvidən tədilən [dəyişikliklərə] “xətti-təliq” zühur etmişdir.

Zatən İranda bir çox xütut [xətlər, yazılar] icad edildi ki, bir vaxt ədədi 30-u

keçmişdir. Bir bu qədər yazıların aralarında fərqi cüzi olduğuna görə, çoxları mətrükdür [tərk edilmişdir]. Fəqət aralarından divani, reyhani, təliq, riqə kimilərini hüs-xət ərəbabı hələ indi də işlədirlər.

İştə, bir xətti-kufidən 30-a qədər ənvai [müxtəlif] xətlər ayrılmışdır ki, bu hal heç bir Yevropa əlifbasında müşahidə olunmayıb.

Yevropalılar əlifbalarının gözəlliyindən artıq, onların elm və fənn[ə] uyğunluğuna çalışmışlar. Bizim xəttatlar isə əlifbanın mühəssənətinə [gözəlliklərinə] diqqət etdikləri üçün bir bu qədər ənvai xütut meydana gəlmişdir. Odur ki, ərəb yazıları hər qövmin nəzəri-təqdir və istehsanı olub [təqdir edilib və bəyənilib], bilxassə [xüsusilə] təzi-memariyi-ərəbdə [ərəb memarlığı üslubunda] inşa edilmiş olan məbaniyi-aliyə [böyük, uca binalar] üzərindəki mənquşatı-xütut [xətt nəqşləri, bəzəkləri] hər zaman şayəsteyi-şayan [bəyənilməyə layiq] görülmüşdür.

Yazının hüsününü artırmaq üçün hürufun mövqeyi-istemalına [işlənmə yerinə] görə şəkil və şəmaili [görünüşü] hər dəfə dəyişilmişdir. Bu hal, yəni yazı arasında hürufun müxtəlif surətlər iktisab etməsi [əldə etməsi] ədədi-hürufu [hərflərin sayını] Yevropada müstəməl xütutun [işlənmə xətlərin] əlifbaları kimi məhdud bir miqdarda buraxmayıb, fəvqəladə təzyid edir [artırır].

Əlsineyi-ərəbiyyə [ərəb dillərində] hürufun ədədi 25 ilə 30 arasında ikən, bizim qullandığımız hürufun müttəsil və münfərid [bitişik və ayrı] olanlarının mətbəələrdə müstəməl əşkali-müxtəlifəsi [müxtəlif formaları] yüzlərcə miqdara baliğ olmuşdur [çatmışdır] ki, bunun da səbəbi hü-

rufun kəlmələr ibtidasında, vəsətində və nəhayətində [əvvəlində, ortasında və axırında] başqa-başqa şəkillər alması və hər şəklin də müxtəlif surətdə yazılmasıdır.

İştə, yazının mühüm cəhətləri unudulub, yalnız mühəssənətinə diqqət edildiyi üçün bir bu qədər əngəllər törədilmişdir. İndi baxalım bu əngəllər hankılardır:

1) 34 hərfumuzun əşkali-müxtəlifəsi 115-dən 120-yə qədər varmışdır. (Mətbəələrdə bir bu qədərdir, əl yazılarında isə 200-dən də artıqdır.)

2) Hürufatımızın üstünə və altına 32 dənə nöqtə qonur ki, bunlardan biri səhvən və ya qəsdən artıq və ya əskik olarsa, böyük müğalilələrə [səhvlərə] bais olur.

İslamda birinci tökülən nahaq qanın baisi həmin nöqtə fəqərəsi [hadisəsi] olmadımı? Böylə ki, Osman (rzh) Məhəmməd ibn Əbubəkri Misirə vali təyin etdiyi bir naməsində misirlilərə xitabən “faqəbilü”, yəni “qəbul ediniz” deyə yazmışdır. Lakin xəlifənin katibi Mərvan ibn Həkəm xəlifədən gizli olaraq “faqəbilü” kəlməsinin altından bir nöqtəni silərək üstünə iki nöqtə qoyunca “faqətelü”, yəni “öldürünüz” olmuşdur. Məhəmməd ibn Əbubəkr hələ Misirə çatmamış namənin məzmunundan xəbərdar olaraq dərhal Mədinəyə qayıdıb xəlifənin mühasirə və şəhadəti məsələlərində böyük ciddiyyət göstərmişdir!!

Hələ “Piyaz məgir” cümləsinə milçək bir xal salmaqla “Piyaz begir” edib də ticarət aləmində bu minval nöqtə xətalərindən bəhs açarsaq, böyük cildlər yazmış olarıq. Xülasə, ticarətin mürasəlat [məktublaşma, yazışma] və mühasibatında bu “nöqtəli” əlifbamız heç əlverişli deyil.

3) Nöqtələrdən əlavə, hər hərfin üçer

hərəkəsi olaraq 102 dənə də hərəkəmiz mövcuddur ki, hərflərin üst və altına qonulur. Ərəb əlifbasındakı hürufi-implanın [sait hərflərin] azlığı hərəkələrin icadına bais olmuşdur.

Hürufi-impla üçdür: “əlif”, “vav”, “ye”. (Türk dilində “he” də hürufi-impladandır.) Türk yazılarında hərəkələr işlənmədiyindən, yalnız bu bir neçə hürufi-implaya möhtac qalmışız ki, bunlar da, məttəəssüf [təəssüf ki], ehtiyacımızı rəf edəmməyir [aradan qaldıra bilmir]. Türkün məxrəcinə müxtəss [artikulyasiyasına məxsus] 9 dənə mücərrəd hürufi-implası vardır:

a ä (əkbər) e i
ı o ö (öküz) u ü (ülgüc)

Hərgah bunların başına bir “yota” (й) gətirsək, bir bu qədər də yumuşaqılları (Дифтонги) hüsula gəlir. İştə bu 18 sədanı ərəbin 3-4 dənə hürufi-implası ilə irad etmək [bildirmək] mümkün olarmı? Olmayır ki, bir bu qədər impla pozğunluğu hüsula gəlmişdir. Hərəkələri də heç bir vəchlə işlədə bilmiriz. Zira şol vaxt mətbəə işlərimiz təxirə düşər.

4) Hərəkələrlə bərabər, əlifbamızda tənvinlər, cəzm, təşdid və hürufi-şəmsiyə və qəməriyyə kimi hallar vardır ki, türkün ahəng və qəvaidinə [qaydalarına] başdan-başa ziddir. Hərgah bunlara əl vursaq, məsələmiz hali-təb’indən [təbii halından] uzaq düşəcəkdir. Müxtəsərcə, bunu deyə biləriz ki, ərəb hürufatında qullarılan işarə və əlamətlərin hamısı türk lisanına uyğun deyil.

5) Türk əlifbasında 34 dənə hərf vardır. Bunların 22-sini ərəblər ibrani və süryanilərdən alaraq, özlərindən pəltəklərə məxsus 6 dənə hürufalarını (ظ ض ذ خ ث غ) artırmışlar. Ərəb əlifbası farslara keç-

dikdə, bunlar da 4 hərf əlavə etmişlər. Bunların üzərinə, nəhayət, türklər də iki hərf artırmışlar.

Bir bu qədər səy və zəhmətlərdən sonra əlifbamız yenə naqisdir, min beş yüz ildən çoxdur ki, bunun islahına çalışırlar. Fəqət əsasən qabili-islah olmadığı üçün bu qədər səylərdən də bir şey çıxmıyır.

Lakin hürufi-implanın nöqsanlığı ilə bərabər bir çox lüzumsuz hərflər vardır ki, türklərə heç lazım deyil. Bunlar: ث ح ذ ظ ط ض ص hərfləridir ki, türk məxrəci ilə bunların heç bir uyğunluğu yoxdur. Bunlar gərək atılsın.

Burayadək əlifbanın zahiri qüsuratından danışdıq. İndi də onun mənəvi cəhətlərinə müraciət edəlim.

6) Hürufi-implası mövcud olmayan yazının qiraəti də təbiyyəən zor olur. Böylə ki, ərəb hürufatı ilə təb [çap] edilmiş kitabın bir səhifəsini oxuyunca, Yevropa hürufatı ilə dərc edilmiş kitabın 2-3 səhifəsini oxumaq mümkündür. Bunun üçündür ki, türklərdə cəridə [qəzet] və kitab qiraətinə həvəs görülməyir.

7) Ərəb əlifbasının hürufi-müttəsiləsi [bitişik yazılan hərfləri] ilə bərabər 8 dənə hürufi-münfəsiləsi [ayrı yazılan hərfləri] də vardır ki, bunlar yazının rabitəsini hər dəfə pozur. Hürufun hamısı müttəsilədən olsaydı, hər kəlməni bir qələmə, qırılmaqsızın yazmaq mümkün olardı. Bunlardan əlavə, nüqat [nöqtələr] və hərəkələr də yazının tez-tez qırılmağına bais olur.

7-8 kəlməlik bir xətti ərəb hürufu ilə yazarkən impla 30-40 dəfə qələm vura- vura atılır. Halbuki həman xətti Yevropa əlifbası ilə yazarsaq, yazıların arası fəqət 8-10 dəfə qırılmış olar. Məlumdur ki, ya-

zının rabitəsizliyi nə qədər artıq olarsa, bir o qədər də vaxt artıq sərf olunur. Yəni ərəb əlifbası ilə biz bir səhifə yazmış olsaq, eyni müddətdə Yevropa əlifbası ilə 3-4 səhifə yazmış olarıq. Pəs [deməli], Yevropa əlifbaları bizimkindən 3-4 dəfə sürətlidir. Diqqət edilsin ki, vaxt 20-ci əsrdə giranbaha [çox qiymətli] bir şey olduğundan, hər işdə və ələlxusus elmi fəqərələrdə [məsələlərdə] onun qənaətkaranə sərfinə də gərək artıcaq əhəmiyyət verilsin.

8) Bir bu qədər əlifbanın ənvai əşkal və hərəkələri [müxtəlif şəkilləri və hərəkələri] sayəsində mətbəə işləri böyük müşkülata düşür. Biçarə mürəttibin qarşısında duran kassanın cəsaməti yevropalılarınınkindən yəqin ki, 2-3 dəfə böyükdür. Xətlər hərəkəli olarsa, hər sətiri 3 dəfə tərtib etmək icab edər [lazım gələr] – əvvəla hərfləri, saniyə [ikincisi] üst hərəkələri və salisən [üçüncüsü] alt hərəkələri. Mürəttib üçün bu bir cəhənnəm əzabı deyilmi? Odur ki, bizim mürəttiblər bir səhifə düzərkən, əcnəbilər 2-3 səhifə düzmüş olurlar.

9) Əlifbamız yevropalılarının kimi hürufi-müqəttədən [kəsik-kəsik, ayrı-ayrı hərflərdən] olmadığı üçün teleqraf işlərinə də yaramayır. Bu gün ermənilərin yazıları teleqrafa tətbiq edilmişdir.

10) Həmçinin hürufumuz yazı maşınlarına da müsaid olmadığı üçün bir çox ərizə və sair rəsmi mürasilatımızı [məktublarımızı] hələ əl ilə yazırıq. Halbuki indi gürcü milləti kimi balaca millətlərin də yazıları üçün əl maşınları ixtira edilmişdir.

11) Elmi və fənni istilahları [terminləri] əlifbamızla əsla düzgün yazmaq olmayır. Məsələn, трансцендентальный (yəni mavəraüt-təbiə) [təcrübə edilməsi mümkün

olmayan] kəlməsini hərgah ərəb hürufatı ilə yazmış olarsaq, əcəba bunu kim düzgüncə qiraət edə bilər? Lakin bunu Yevropa əlifbası ilə Şərqdə yazsalar, Qərbdə səhifə və asanca oxurlar.

12) Əlifbamızın axırıncı və ən böyük nöqsanı da budur ki, üsuli-sövtiyyəyə [səslərə əsaslanan oxuma-yazma üsuluna] uymayıb. Yevropa əlifbalarının müddəti-təlimiyyəsi [təlim müddəti] bir ay davam etdiyi halda, bizim məktəblərdə buna altı ay, bəzən tamam bir il sərf olunur. Hərgah indiyə qədər köhnə məktəblərdə bir bu qədər şagird korşadılıb bayıra savadsızca atılmışdırsa, bunun ümdə günahkarı məktəb hocası olmayıb, bəlkə bu başibəlalı türk ağzında ərəb əlifbası olmuşdur.

İştə, darülfünunun [universitetin] qeydinə qalan ağalar bunu düşünsünlər ki, Xitə [Çin] heroqlifi ilə ali mədrəsə deyil, edadi, hətta məkatibi-rüşdiyyələr də davam edə bilməz. Bunun üçün ən əvvəl **əlifba-yi-mükəmmələnin** [qüsursuz əlifbanın] qeydinə qalmalıdır.

Əlhasil: əlifbamızı ticarətə, mühasibəyə, nəşriyyəyə, mətbəyə, teleqrafa, maşınaya, elmə, məktəbə, mürasiləyə [yazışmalara, məktublaşmalara], vaxta, imlaya, dilimizin ahənginə tətbiq etmək olmayır. Binaənileyh [ona görə], gərək dəyişilsin. Əlifbamızı dəyişdirməli olarsaq, əcəba bizə hankı sədalərin hərfləri lazım olacaq? Bunun cavabı üçün təbiyyəni [təbii olaraq] gərək türk dilinin məxrəclərinə müraciət etməli.

Təcrübə bunu göstərir ki, türk dilinə uyur bu aşağıdakı hərflər lazımdır.

Əvvəla, 24 dənə hürufi-samitə [samit hərflər]: b, p, t, c, ç, x, d, r, z, s, ş, f, ğ, q

(rusların r hərfi kimi), k, g, ñ, l, m, n, h (“həzar” kəlməsi kimi və “vəli” kəlməsinə kimi).

Bundan əlavə, rusların k hərfi kimi bir hərf də bəzi əcnəbi kəlmələrinin tələffüzü üçün lazımdır (məsələn, “hamizi-karbon” [karbon turşusu] kimi).

Saniyəni [ikincisi], doqquz dənə hürufi-müsəvvitə [səsli hərf]: a, fətheyi-səqilə [ə səsini göstərən hərəkə] (“əkin” kimi), fətheyi-xəfifə [e səsini göstərən hərəkə] (“elçi”, “eldar – xan” kimi), kəsreyi-səqilə [i səsini göstərən hərəkə] (“qaldırım” kimi), kəsreyi-xəfifə [i səsini göstərən hərəkə] (“kırpi” kimi), zəmmeyi-səqileyi-məbsutə [o səsini göstərən hərəkə] (“yoldaş” kimi), zəmmeyi-xəfifeyi-məbsutə [ö səsini göstərən hərəkə] (“söz”, “göz” kimi), zəmmeyi-səqileyi-məqbuzə [u səsini göstərən hərəkə] (“turalac” kimi), zəmmeyi-xəfifeyi-məqbuzə [ü səsini göstərən hərəkə] (“sür”, “gün” kimi); salisən [üçüncüsü], ya və yu kimi qoşa səsləri (дифтонги) hüsula gətirmək üçün ruların yota (й) hərfinə oxşar bir hərf də lazımdır ki, mövqeyinə görə hürufi-sövtiyyənin başına qonur. Rabiən [dördüncü], rusların [v]urğu (ударение) əlamətlərinə oxşar bir duraq (duracaq, dayanacaq) işarəsi ixtira etməlidir ki, həmzə və ayn hərflərinin dilimizdə məqamını göstərə bilsin. Məsələn, “məmur” və “məlum” kəlmələrinə həman duraq işarəsi vasitəsilə rusca böylə yazmalıdır: Mä муръ, Mä лумъ.

İştə, əlifbamız fəqət [sadəcə] 35 hürufun qəbulu ilə tamam olub gedir. Ərəb və əqvami-samiyyə [Sami qövmlər] məxrəclərinə müxtəss sədalər üçün hüruf aramaq əbəsdir. Zira bunların heç biri türk boğazına uymayıb, indiyə qədər biganəvar

və qeyri-məlüfca [yad və öyrəşilməmiş] qalmışdır.

Bunlar 8 dənədir: ع ظ ط ض ص ذ ح ث.

Bunların hamısı gərək atılsın. Həmçinin vav və ye hərfini andıran گ də gərək atılsın. Çünki bunun yerini tutan hərf yuxarıda göstərildi.

Məxrəcimizə uyğun olmayan bu hərflər məktəblərimizdə böyük bir imla pozğunluğuna bais olur. Dilimizə bu hürufatla məmlu [dolmuş] bir çox kəlmələr qarışılmaması üçün illərcə ədəbiyyatla məşğul olan zəvatin [şəxslərin] bir çoxu harada ذ, harada ض və harada ظ yazılmasını ancaq lügət və qamus vasitəsilə dərk edə bilər.

Bu, məharətmi, bica yerə fəhləlikmi? Hərgah bunların mütəradiflərini [əvəzini, eynisini] yeni əlifbada qeyd edəcəyiksə, onda yağışdan çıxıb yağmura düşəcəyik. Binaənileyh [ona görə], bu dolanbaclardan birdəfəlik xilas olmalıdır.

Diftonqları, yəni qoşa hürufi-sövtiyyələri [qoşa saitləri] yevropalılar iki hərf ilə yazırlar: ia = ya; io [=yo], iu = yu kimi. Lakin ruslar bunları birər hərflərlə yazırlar: я, ю, ё kimi. Hərgah biz də ruslar kimi mücərrəd hərflə diftonqların qəbuluna razı olsaq, şol vəqt [o zaman] lazım gələcəkdir ki, 9 dənə hürufi-implamiz üçün bir o qədər də diftonqlar icad edək. Ol vəqt hürufumuzun ədədi bica yerə 44-ə qədər artacaqdır. Odur ki, hürufatın ədədini artırmamaq üçün yevropalılar kimi biz də diftonqların qoşa hərflər ilə səbt edilməsinə [qeyd edilməsinə, yazılmasına] razı qalaraq, bunun icrası üçün rusların yotası (й) kimi bir hərfin qəbuluna razı olduq (i hərfi kəsreyi-xəfifə yerinə işləndiyi üçün bir işə yaramaz).

Yuxarıda zikri keçmişdir ki, latın hürufatı türk lisanına uyğundur, fəqət c, k, g kimi bir neçə hürufumuz vardır ki, bunların həman əlifbada ədəmi-mövcudiyəti [olmaması] səbəbinə onları sair Yevropa əlifbalarından almaq icab edəcəkdir [lazım gələcəkdir]. Lakin sairlərdən əxz edilən hərflərin sadəliyinə və mücərrədliyinə diqqət edilsin ki, almanlar kimi x sövtünü üç hərflə və firənglər kimi ş sövtünü də iki hərflə işlətməyə. Bizə 9 dənə hürufi-impla lazımdır. Bunların da bir neçələri latın əlifbasında olmadığı cəhətdə, bunların da sair mənəblərdən götürülməsi icab edir.

Nəci b Asim həzrətləri zəmmələrin səqillərini “o” və “ou” kimi və xəfiflərini də “и” və “ei” kimi göstərmişdir. Lakin Rus Akademiyası qafqazlılar üçün tərtib verdiyi əlifbalarda zəmmələrin xəfiflərini “o”, “y” hərflərinin üstünə ikişər nöqtə qondarmaqla göstərmişdir. Bunların hankısı türklərə əlverişli olduğunu bilmək üçün, əlbəttə, bir komisyona ehtiyacımız vardır ki, bu yolda işləyən şəxslərin əsərlərini və Yevropa əlifbalarını tədqiq və müayinə etsin.

Bu tədqiqatlar olduqca mahirənə və düşüncəli bir surətdə yapılmalıdır ki, sonra peşmançılıq hüsula gəlməsin. Zira millətlər min illərdə bir dəfə əlifba dəyişdirərlər. Hürufat təbdili [hərflərin dəyişdirilməsi] bitib qurtardığı surətdə, ondan sonra heç bir səhv və xətəyə əl vurmaq olmaz. Yəni bu səhvlər salhənsal [ildən-ildən] boynumuzda qalıb ənvai məğlətlər [mübahisələr] törədərlər.

Bunlara yol verməmək üçün məlumatlı mütəxəssislər dəvət etməli. Bu yolda Məhəmməd ağa Şahtaxtı və sabiq maa-

rif müdiri müavini [Lev] Lopatinski cə-nablari çox çalışmışlar. Əlbəttə, onların da rəylərini dinləməli. Fəqət zənnimcə, Məhəmməd ağanın rəqəmli hürufatı yazı və məktəb üçün əlverişli olmasın. Bu barədə pedaqoqlarımızın rəyi mətlubdur [tələb olunur]. İştə bu məsələ gərək min dəfə ölçülərək sonra mahiranəliklə bir dəfədə biçilsin ki, bununla rabitəsi olan tamam məsaili-həyatıyyəmizə [həyatı işlərimizə] yarasın.

Əlifbanın təbdili bu minval ilə bitib qurtardıqdan sonra bunun istemalından [işlədilməsindən] qabaq gərək bir çox şeylər görülsün. Bunun ən böyüyü türk dilinin milliləşməyidir. Lisanımızda bir çox ərəb və fars kəlmələri vardır ki, türk dilinin ahənginə əsla uymayırlar. Bunlar hələ bizim üçün biganə [yad] qalmışlar. Hətta bəzi türk kəlmələri də əndazədən çıxarılmışlar. İştə, gərək qabaqca bunlara çarə aransın ki, yeni hürufatımız da buna tətbiq edilə bilsin. Yəni dilimiz gərək türkləşsin. Lakin burada bundan bəhs açmaq mümkün olmadığı üçün gələn dəfə bir vəqti-müsaidə “Dilimizin türkləşməyinə çarə” ünvanlı bəhsini açarız.

Fərhad Ağazadə

MAARİF

Xilqəti-Adəmdən [Adəmin yaradılışından] şimdiyə qədər maarifin tövliid eylədiyi [meydana gətirdiyi] tərəqqi və səadət bilcümlə [ümumiyyətlə, bütünü] ərəbi-tarixiyyun [tarixçilər] nəzdində müsəlləmdir [qəbul edilir].

Qürun-qürun maarifdən hissəməndi-səadət olan əqvamın hissiyyati-maarifpərvəranələri günbəgün təzayüd edərək, əsbabi-rifəh və istirahətlərini nə dərəcələrdə təmin və mədəniyyəti-ictimaiyyələrini təzyid etmişlərdir. [Əsrlər boyu maarifdən faydalanan millətlərin maarifpərvərlik hissləri gündən-günə artaraq, onların rifəh içində və rahat yaşamaqlarına səbəb olan şeyləri yüksək dərəcədə təmin etmiş və ictimai mədəniyyətlərini yüksəltmişdir.]

Avropa 500 sənədən bəri maarifə verdiyi əhəmiyyət sayəsində bir çox sənaye əldə etmiş və o sənaye vasitəsilə nə dərəcələrdə sərvət və hakimiyyətə malik olduqlarını bu son Hərbi-ümumi [Dünya müharibəsi] tamamilə göstərmişdir.

Maarifpərvər olan bir millət məğlub olmaz və heç bir hakimiyyəti qəbul etməz, daima hakim bulunar.

Fransızlar məşrutiyətlərini [konstitusiyalı dövlət quruluşunu] elan etdikləri sırada müsyö Krine Məclisi-Məbusanda maarifdən bəhs edərək:

“Millətimizə ən əvvəl lazım olacaq maarifdir. Maarifsiz bir millət məşrutiyət, cümhuriyyət yapamaz. Çünki muntəxiblərdə [seçənlərdə] cəhalət olduqca, əlində ərəbi-yəsər və qinadan [var-dövlət və sərvət sahiblərindən] məbus [millət vəkili] intixabına məcbur olacaqlardır.

Məclisi-Millini təşkil edəcək cahil və fəqət ərəbi-qina və Bizans hakimləri kimi ərəbi-hakimədən [hakim təbəqədən] olacaqdır.

Bunun üçündür ki, əvvəli-əmrə [işin əvvəlində] maarifin tərəqqisinə çalışalım, fənnçilər [alimlər] yetişdirəlim” kimi nitqiylə böyük bir israrda bulunmuşdur.

Buna mötəriz bulunan [etiraz edən] müsyö Albert:

“Şu halda vaxt qaib edəcəyiz. Mədam ki, məşrutiyətimizi elan etdik, məşrutiyətin icabatı [şərtləri, lazım olan şeyləri] nədən ibarət isə, onu yapalım, Məclisi-Millini təşkil edəlim, qanunlarımızı tənzim edəlim, qüvveyi-icraiyyəyə [icraedici hakimiyyətə], yəni hökumətə tövdi edəlim [tapşırıralım], qüvveyi-təşriyyəni [qanunverici hakimiyyəti], yəni Məclisi-Məbusanı da kontrol [nəzarətçi] təyin edəlim. Hökumət tədviri-ümura [işləri idarə etməyə] başlasın. Bir tərəfdən vətən üçün hər nə lazım isə peydarpey [bir-birinin ardınca] ehzar [hazır] və tadarük edəlim” sözlərinə qarşı təkrar müsyö Krine şu ifadədə bulunmuşdur:

“Bir vücuuda ruh olmazsa, ruhsuz cəsəd bir iş görəmməz. Maarif bir millətin ruhudur. Maarifsiz millətdən heç bir istedad bəklənilməz. Bunu da isbat edə biləm, şöylə ki, hökumət qanunları yapdı, nəşr etdirdi, ümumun nəzərinə qoydu. Bu qanunları kim oxuyacaq və bu qanun dairəsində hankı millət davranacaq? Çünki oxumaq-yazmaq bilmədiyi üçün qanunu alıb oxuyamayacaq, anlayamayacaq. Şu halda qəvanin [qanunlar] yalnız hökumət məmurlarının vicdanına tərək ediləcək, istədiyi kimi yanlış, haqsız işlər görəcək, millətin hüququnu məhv edəcək, Bizans hakimləri kimi əhalini rəncidə [incidəcək] və rahatsız edəcək, haqlını həbs, haqsızı bəraət etdirəcəkdir.

Qarşısında müdafiə edəcək bir kim-səni bulamayacaqlardır, çünki əhalinin yüzdə doxsanı maarif görməmişdir, oxuyub-yazmaqdan məhrumdurlar.”

Müsyö Krinenin bu israrı qəbul edilərək, Fransanın hər kəndində və məhəllələrdə bir çox məktəblər güşad eylədilər

[açdılar]. Hər nə qədər inqilab davam edirsə də, hər hankı firqə səri-kara [iş başına] keçdiyində və hökuməti əldə etdiyində Krinenin üsulunu təqib ilə [izləməklə] məktəblərə, maarifə fəvqəladə əhəmiyyət verərək, 4-5 sənə zərfində bir çox insanlar oxuyub-yazmaq öyrəndilər və mətbuata da diqqət edilərək qəzetələrlə məşrutiyətin mühəsənətindən [müsbət cəhətlərindən] bəhs edər məqalələr yazdılar və bu məqalələri, 4-5 sənə zərfində oxuyub-yazmaq öyrənən insanlar qəzetələri oxuyaraq məşrutiyət, hökumət nə demək olduğunu anladılar və ona görə müqtədir [qabiliyyətli] məbuslar intixab edərək Məclisi-Millini qüvvətləndirdilər.

İştə, maarif sayəsində, davam edən inqilaba nəticə verilərək məşrutiyətlərini idamə etdirdilər [davam etdirdilər].

Fransa inqilabı zamanında maarifin nə surətlə irəliləməsinə çalışdıqları əcnəbi tarixi oxuyanlar nəzdində müsələmdir [şübhəsizdir, inkaredilməzdir]. Sırası gəldikcə biz də o tarixdən və maarifin lüzumundan, fəzilətindən bəhs edəcəyiz.

İngiltərə Ərəbistanda, Sudanda maarifi nə surətlə yerləşdirdi.

İngiltərə Port Sudanı əldə etdiyi anda daha şəhərin intizamına və emarına başlamazdan əvvəl həman bir məktəb açdı. Bir tərəfdən sudanlılarla müharibə edir, digər tərəfdən Misirdən müəllimlər, xocalar cəlb edərək zəbt etdiyi yerdə ilk dəfə bir məktəb binası yapıdırıb tədrisatə başlayırdı.

Sudanın mərkəzi olan Xartumu iki sənə zərfində yədi-təsxirinə keçirdi [ələ keçirdi, zəbt etdi]. Xartuma qədər zəbt eylə-

diyi yerlərin ümumunda 250 məktəb inşa və güşad etdi. Bu surətlə Sudanda 4 sənə zərfində maarifi o qədər tərəqqi etdirdi ki, – Sudan əhalisi və bəxusus [xüsusilə] nəfsi-Xartumda və civarında [Xartumun özündə və ətrafında] əlinə keçirdikləri bəyaz insanları kəsib yeyərdi və həm də “Əlləhmi əhsəni min-əlkəbşi”, yəni “Bu ət qoyun ətindən ləzzətlidir” deyərdi – işlə böylə bir vəhşi milləti, insan əti tənəvül edən [yeyən] ürbanı [çöl ərəblərini] o dərəcə mədəniyyətə qoymuşdur ki, əlhalətü həzihi [bugünkü gündə] Sudanda məktəbdən çıxan müəllim və sair məmurin [məmurlar] Misir əhalisindən və sair müstəmləkəsi əhalisindən zəki tanılıb və mühüm məmuriyyətlərdə əksəriyyəni sudanlıları istixdam edir [qulluğa götürür].

Kəzəlik [eləcə də] Hindistanda da banyanlar vardır ki, bunlarda qətiyyəni məşrəb və heç bir məzhəb yoxdur. Cənazələrini, ölülərini yıxmaq, kömləmək bilməzdi. Bir cənazələri vüqu bulsa, 3-4 ay qədər bir ağacın üzərində saxladıqdan sonra o cənazəni suya atarlardı ki, suda təəffün edən [çürüyən, iylənən] bu cənazədən vəba mikrobu hasil olub ətrafa intişar [yayılar] və diyari-sairəyə sirayət [başqa yerlərə yoluxar] və inkişafı bir çox xalqın mövtünə [ölümünə] səbəb olurlardı. Bu həqiqətə vaqif olan Avropa 1888 sənəsində İngiltərəyə bir ultimatum vermişdir ki, bu xəstəlik banyanların cənazələrindən irəli gəlir, bunun mən'i [qadağan edilməsi, aradan qaldırılması] çarəsinə baxılsın, yoxsa səhhəti-ümumi nəzərindən İngiltərə dövləti protestoya məhkum qalacaqdır.

İngiltərə də cavabən söyləmişdir ki,

bu pək doğrudur; bunları adətlərindən vaz keçirmək qüvveyi-cəbriyyəyə mütəvəqqifdir [zor gücünə bağlıdır], bu da şimdilik imkan xaricindədir. Ancaq yaxında bunlar üçün məktəblər güşad edərək maarifi yerləşdirəcəyəm və həm də məktəb güşadına təşəbbüs edərək müddəti-qəlilə [az müddət] zərfində bu vəhşilərdə üsuli-fənni tədqiqi və təchizi təlim edərək bu fənalığın önünü almışdır.

İştə, baxınız maarif nələr yapır, nə vəhşiləri mədəniyyətə qoyur. Minlərcə ölümə məhkum olan insanların həyatını mühafizə edir.

Maarifin, məktəbin mühəsənətini [yaxşılıqlarını, müsbət cəhətlərini] təqdir edəcək Azərbaycanda bir fərq, qüsur bulunmamaz. Böylə bir vəhşət Azərbaycanın heç bir nöqtəsində yoxdur. Şu halda maarifin tərəqqisi xüsusü hər kəs üçün bir vəcibədir [vacibdir; borcudur].

Maarifsizlik üzündən Türkiyənin uğradığı fəlakət, nikbət [bədbəxtlik] gözümüzün önündədir. Türkiyə hənz iadəyi-səlamət və rahat edəmməmişdir [salamatlıq və rahatlığını hələ geri qaytara bilməmişdir]. Çünki məşrutiyətlərini elan etdikləri zaman Məclisi-Milliyə intixab eylədikləri məbuslar bəhəqq [haqqıyla, ədalətlə] intixab edilməmişlərdir. Bu da əfradi-əhalisinin [əhalisinin fərdlərinin] yüz-də doxsanı maarifdən məhrum olmasıdır. Əgər əhali layiqi vəchlə [surətdə] məktəb, təhsil görmüş olaydılar, intixab eylədikləri məbuslar da o nisbətdə ərbabi-iqtidar və vicdandan [bacarıq və vicdan sahiblərindən] və həqiqətən vətənə xidmət edər zəvatdan [şəxslərdən] olardı.

Türklərin məşrutiyəti elan eylədikləri ikinci sənəyi-dövriyyəsinə [ildönü-

mündə] Manastırda “İrəli” qəzetəsini yazmaqda məşğul idim. Məclisi-Məbusanda təəddüd edən [çoxalan, çox yer tutan] xizblərin [partiyaların] hər birləri məmləkətin ən əvvəl nəyə ehtiyacını təyin edəmməyərək bir taqım firqə münaziəsi [çəkişməsi] kimi xüsusəti-adiyyə [adi, əhəmiyyətsiz işlərlə] ilə məşğul olurlardı.

Məmləkətin əvvəli-əmrədə [hər şeydən əvvəl] maarifə və yollara ehtiyacı olduğunu yazdığımız sırada istibdadkarənə bir müamilə [rəftar] ilə qəzetəmiz mən' [qadağan] edildi idi.

İştə, davam edən firqə münaziəsi səbəbi ilə maarifə əhəmiyyət verilmədi və yollara da baxılmadıği üçün bu müharibədə vəqtü zamanıyla [vaxtlı-vaxtında] sövqülceyş yapammayaraq [hərbi birlikləri bir yerdən başqa bir yerə nəql edə bilməyərək] bir çox yerlərdə məğlub oldular. Və maarif kifayət edəcək dərəcədə olmadığı üçün hənz Türkiyə hökuməti idarəsi təqərrür edəmməmişdir [qərar tuta bilməmişdir] və edəmməyəcəkdir.

Şu bir qaç misalı yazmaqdan məqsədim maarifin dərəcəyi-vücubu və lüzumudur.

Azərbaycan, istiqlaliyyətini kamali-şərəflə elan etdi. Bu istiqlaliyyəti mühafizə etməklə bərabər, məcalisdə [məclislərdə] və əfradi-əhali beynində [xalq arasında] bir taqım firqə münaziəsi ilə uğraşmayıb, məktəblər güşadı [açılması] ilə ətfali-müsliminin [müsəlman uşaqlarının] təlim və tərbiyəsinə qeyrət etməlidir. Sənələrcə ana lisanını təhsil etməkdən məhrum qalan bu məsum əhali üçün, hər halda, bir çox məktəblər açılmaq və tədrisatə davam etmək lazımdır.

Bu xüsus haqqında hökumətin icraa-

tına buraxılmamalıdır. Hökumətin iştiğal edəcəyi [məşğul olacağı] bir çox məsail [məsələlər] vardır ki, ehtimal ki, məktəb açmaqdan, xacə [müəllim] tədarük etməkdən daha mühümdür. Hər kəs kəndi çocuğunu oxutmağa borcludur. Zənginlər xüsusi xacələr tədarükü ilə övladlarını oxuda bilir. Füqərə və züəfa [kasıblar və zəiflər] üçün də hər nə qədər hökumət məktəb güşad edərsə də, kifayət edər dərəcədə olammaz. Bunun üçün əhali dəxi bir tərəfdən məktəb güşad edilməsi xüsusunda cəmiyyətlər açaraq və ianə pul cəm edərək məktəblər güşad etməlidir. Daha doğrusu, maarifsiz hökumət və millət paydar [davamlı; qalıcı] olammayacağı cəhətlə, parası olmayan bir insan belə çocuğu oxutmaq üçün əlində bulunan paranı sərf etməli və hətta evində bulunan əşyasını belə satıb məktəblərə sərf etməlidir.

Vətəninə məhəbbəti olan və istiqlaliyyətini elan etmiş olan Azərbaycanın qırımızı bayrağı altında məsud və bəxtiyar yaşamaq istəyən, məktəblərin güşadına hümmət eyləsin, yoxsa fəlakət gözümüzün önündə durur. Maarifsiz heç bir müvəffəqiyyət mümkün olammaz.

Z. Ayn.

NƏSİB BƏYİN İSTEFASI ƏTRAFINDA

– 1 –

Zabrat camaatı 22 eylül tarixində saat 12[-də] Nəşri-Maarif məktəb binasında cəm olub hökumət rəisi Nəsim bəy [Yusifbəyli] həzrətlərinin istefa məsələsi müzakirə edildi. Nəticədə “Azərbaycan” türk

qəzetəsi təvəssütü [vasitəsi] ilə camaatın atıdaki [aşağıdakı] qərarlarını Parlaman heyəti-məbusanına təbliğ etmək təhti-qərara alındı.

Biz Zabrat camaatı:

1) Hökumət rəisinin istefasına şiddətlə etiraz edirik;

2) İstefanın qəbul edilməməsini Parlaman heyəti-məbusanından ciddən tələb edirik və bu kimi namuslu və fəal bir şəxsin hökumət başından çəkilməsinə laqeyd qalammayacağımızı dəxi əlavə edirik.

Sədr: Qiyas Əlizadə
Katibi-sədr [sədrin katibi]:
Məzahir Hüseynzadə

– 2 –

(Heyəti-üləmadan)
[Ruhanılardan]

Biz heyəti-üləma Nəsim bəy Yusifbəyli cənablarının istefasını bilib, müşarünileyhin [haqqında danışılan şəxsin] fəaliyyətin nəzərə alaraq, lazım görürük ki, camaat halının rifahiyyəti və işlər intizamının şirazəsi pozulmasın deyər arzu və təmənniyatda bulunub, müşarünileyhin əmrisədarətdə idamə və istiqrarını [Baş nazirlik işinə davam etməsini və öz yerində qərar tutmasını] rica edirik.

– 3 –

Əmirhacıyan kəndində

Rəisi-vükəlanın istefası xüsusunda

21 eylül tarixində saat 11-də Əmirhacıyan kənd əhalisi Nəşri-Maarif Cəmiyyəti məktəb binasında cəm olub, Rəisi-vükəla Nəsim bəy həzrətlərinin istefa məsələsi müzakirə edildi. Nəticədə türk “Azərbaycan” qəzetəsi təvəssütü ilə Par-

laman ictiməsinə [yığıncəsinə] atıdaki [aşağıdakı] məzmununda müraciət etmək qərarı alındı:

Biz – Əmirhacıyan camaatı Rəisi-vükəlanın istefa məsələsinə şiddətlə etiraz edib, istefasının qəbul edilməməsini Parlaman ictiməsinə müraciət [təkidlə] tələb edirik.

Sədr: Ağ Bünyadzadə
Katib: Əziz Heybətzadə

– 4 –

Parlaman rəisi naminə Rəisi-vükəla Yusifbəyli Nəsim bəy həzrətlərinin istefası münasibətilə Qubadan aşağıdakı teleqrafnamə vasil olmuşdur:

Vətənimizin əzmkar, cəmiyyətpərvər və müstəqimülfikir [sağlam düşüncəli] bir zata [şəxsə] əşəddi-ehtiyacı [şiddətli ehtiyacı] olduğu bir sırada Rəisi-vükəla Yusifbəyli həzrətləri kimi vətən ehtiyacatını düşünüb şu yolda qəhrəmancasına köks gərən bir zatın səri-kardan [iş başından] çəkilməsi xəbəri-kədərengizini [kədər doğuran xəbərini] Quba əhalisi iztirabi-qəlbə qarşılımışdır.

Zamanımız şimdi nam-nişan [ad-san] və nümayiş zamanı olmuşdur. Fəqət parlaq nişanlar, yaldızlı örtülər altında bəzən şübhəli və çürük mallar mühafizə edildiyini acı həqiqət bizə isbat etmiş və bir ağ sətrə [örtü] altında vaxtı yetişincəyə qədər əxlaqlarına qibtə edilməyəcək insanlar gizləndiyini də öyrətmişdir.

Qəhr olsun şu örtü altında gizlənen nümayişçilər! Bizə namuslu və fədakar bir vətən mübarizi lazımdır və o şəxs də Yusifbəyli Nəsim bəy həzrətləridir.

Binaənileyh [ona görə], Quba əhalisi namından zati-alilərinizdən istirham [xa-

hiş] edirəm ki, Yusifbəyli həzrətlərinin mövqeyində qalması üçün bizim yalvarışımızı Parlaman müdafiə edəsiniz.

Quba bələdiyyə rəisi:
[Əliabbas] Əlibəyov

– 5 –

Tağiyev fabrikasında işləyən əmələlər “Azərbaycan” qəzetəsinə vermək üçün “Müsavat”a böylə bir kağız göndərmişdirlər:

Müdiri-möhtərəm əfəndidən rica olunur ki, bu bir neçə kəlmə “Azərbaycan” qəzetəsinin bir guşəsinə dərc edilsin.

Biz ümum Tağiyevin fabrikasında işləyən fəhlələr “Azərbaycan” qəzetəsinin 274-cü nömrəsində Rəisi-vükəla möhtərəm Nəsim bəy Yusifbəyli əfəndinin istefa verdiyini oxuyub xeyli mütəəssir və məhzun olduq [hüznəndik]. Öylə vətən uğrunda çalışan bir vücudun istefasının qəbul edilməməsi[ni] qəzetəmiz vasitəsilə rica və Parlaman üzvlərinin bu xüsusda yardım etmələrini təmənnə edirik.

Sədr: Əli Fəthəli oğlu
Katib: A[butalıb] Məhəmmədzadə

– 6 –

Gəncədən

Gəncə istasyonu konduktorları “Müsavat”a böylə bir teleqraf çəkmişdirlər:

Biz Gəncə istasyonu konduktorları Rəisi-vükəla Nəsim bəy Yusifbəylinin istefası haqqında təəssüflərimizi izhar edib, Parlaman üzvlərindən və fraksiyadan istefanın əleyhinə müdafiə etmələrin[i] rica edirik.

İclasın sədri: Süleyman Hüseynov
Katib: Muxtar Əliakbarov

– 7 –

Buzovnadən

Nəsim bəy Yusifbəyli həzrətlərinin istefaların bilib, eylülün 19-da biz Buzovna camaatı kəndi məsləhətxanamıza toplanıb, iclasımızda şu istefanın qəbul edilməməsini[n] Parlaman xahiş olumasını qət etdik [qərara aldıq]. Çünki Yusifbəyli həzrətlərinin istefası biz millətin bədbəxtliyinə və el işimizin iləri getməsinə bais olar. Cümləmiz müşarünileyhdən [haqqında danışılan şəxsdən] tamamilə razı olduğumuzu ərz və imza edirik.

Bu kağızı 212 nəfər imza etmişdir.

BAKI XƏBƏRLƏRİ

Əcnəbi məmləkətlərə tələbə göndərmək məsələsi

Məlum olduğu üzrə, Maarif Nəzarətinin təklifi üzərinə Məclisi-Məbusan Rusiya da daxil olduğu halda müxtəlif əcnəbi məmləkətlərə yüzə qədər tələbənin göndərilməsi üçün qərar vermişdir.

Bu qərarın qövldən feilə [sözdən işə] gətirilməsi üçün Maarif [Nazirliyi] cənbində [nəzdində] təşəkkül edən komisiya iki iclasında tələbələrin göndərilməsinə aid bir taqım əsasat vəz eyləmişdir [əsasları meydana qoymuşdur].

Bu əsasata görə, göndəriləcək 100 tələbənin bərvəchi-ati [aşağıdakı kimi] şöbələrə ayrılacaqları təyin olunmuşdur:

Təbiyyat – 7

Hikməti-təbii və riyaziyyat şöbəsi – 8

Hüquq şöbəsi – 6

Tibb şöbəsi – 8

Tarix və lisanıyyat [dilçilik] şöbəsi – 5
Mə'dəniyyat [mədəncilik] şöbəsi – 7
Mexanik (aliyyat) şöbəsi – 11
Şimik (kimya) şöbəsi – 3
Elektrik sənəti – 8
Memarlıq və inşaat şöbəsi – 4
Fəllahət [kənd təsərrüfatı] şöbəsi – 10
Türüq və məabir [rabitə] şöbəsi – 6
İqtisadiyyat şöbəsi – 5
Gəmiçilik şöbəsi – 4
Təyyarəçilik şöbəsi – 2
Riyaziyyat şöbəsi – 3
Siyasiyyat şöbəsi – 3

Göndəriləcək tələbələrin Azərbaycan tabeliyətində [vətəndaşlığında] olması zəruridir. Göndərilən tələbə övdətində [qayıdandan sonra] 4 sənə hökumət xidmətində çalışacağını təəhhüd edəcək [öhdəsinə götürəcək].

Komisyona Avropaya getmək üçün 280-ə qədər ərizə verilmişdir. Bu arizlər [ərizəçilər] içərisindən ən müvəffəqiyyətli olan tələbələr intixab olunacaqlardır [seçiləcəklər]. Müvəffəqiyyət tələbələrin məktəblərindən aldıkları şəhadətnamələri ilə təşxis [müəyyən] olunacaqdır. Türkcə bilmək, gedəcəyi məmləkətin lisanını bilmək və fəqir olmaq birər səbəbi-tərcih olaraq qəbul edilmişdir.

“Yaşıl qələm”

“Tayfun” nam əsərin mühakiməyi-ədəbiyyəsində [ədəbi müzakirəsində] iştirak edəcək arxadaşların 24 eylül axşam saat 6 tamamda Müsavat fraksiyonu odasına təşrif gətirmələri rica olunur.

“Yaşıl qələm” idarəsi

- Bazar günü 21 eylülə “KAMVO” cəmiyyətinə məxsus “Kursk” vaporu İrana

getmək istədikdə əks-kəşfiyyat tərəfindən saxlanmışdı. Səbəb vaporda iki pud qızıl aparıldığı olmuşdu. Axtarış nəticəsində heç bir şey tapılmamışdır.

Qars Şurası haqqında

Vaxtilə ingilislər tərəfindən həbsə alınmış Qars Şurası əzası [üzləri] Zaqaqaziyadakı ingilis ərkani-hərbini [qərarğahının] məlumatına görə, hal-hazırda Malta cəzirəsindədirlər [adasındadırlar].

Yeni sığorta cəmiyyəti

Bakı tacirlərindən Hacı Zeynalabdin Tağıyev, [Mirzə] Əsədullayev və Feygel Daxiliyyə Nəzarətinə müraciətən “Feniks” nam yeni bir sığorta cəmiyyəti təşkilinə icazə istəmişlərdir.

Müsavatda

Şənbə günü sentyabrın 26-da gündüz saat 11 tamamda Parlaman binası Türk ədəmi-mərkəziyyət firqəsi Müsavatın bürosunda şəhərdəki firqə üzvlərinin ümumi iclası vaqe olacaqdır. İclasda Bakı Komitəsinin yenidən intixabı [seçilməsi] haqqında müzakirə olacaqdır. Yoldaşların müstəcəl [təcili] surətdə gəlmələri rica olunur.

Üç aylıq avans

Müsavata Balaxanı köy şöbəsi, fəhlələr üç aylıq məvaciblərini avans istədikləri haqqında bəratülqövl vürud etdiyindən [protokol daxil olduğundan] 22 eylülə Heyəti-rəyasətin iclası şu xüsusda müzakirə üçün Məsai Nəzarətinə Xəlil İbrahim əfəndini intixab edib göndərmişdir.

Cəmiyyəti-Xeyriyyədə

Mirzə Məşhədi Mirzə Əli oğluna qazının imzası ilə 200 manat Cəmiyyət tərəfindən ianə verilmişdir.

TEATRO VƏ MUSIQI

Aktyorlar İttifaqı tərəfindən “Arşın mal alan” operetinin arvad rollarını kişilər və kişi rollarını arvadlar ifa etmək surətində mövqeyi-tamaşaya qoyulacağı dünənki nömrəmizdə elan edilmişdi. Üzeyir bəy Hacıbəyli cənabları öz əsərinin bu növ təhqir edilməsi və teatro sənətinin korlanması kimi böylə bir biməzmun hərəkətə razı olmayıb, bu xüsusda Aktyorlar İttifaqına narazılıq kağızı göndərməklə bu işə mane oldu.

ELANLAR

Xiromant

Kitablar müəllifi: “Gizlini bilmək” və “Xiromantiya təcrübəsinin əsasları” A. K. Xodunov ancaq əllərin xəttləri ilə insanın xasiyyətini, keçmişini, hal-hazırını və gələcəyini söyləyir. Qəbul edir hər gün saat 10-dan 4-ədək. Katibdən xəbər almaq və yazılmaq olar. Ünvan: Mariinski küçə nömrə 18, Gimnaziyənin küncündə.

9093

Xəzər dənizində posta, sənişin və yük gəmilərinin hərəkəti

Bakı-Ənzəli

15-ci körpüdən səşənbə [çərşənbə axşamı], cümə və bazar günləri saat 4-də.

Bakı-Tazəşəhər (Krasnovodsk)

15-ci körpüdən düşənbə [bazar ertəsi], çarşənbə və cümə günləri saat 5-də.

Bakı-Salyan

19-cu körpüdən bazar, səşənbə, çarşənbə və cümə günləri saat 4-də.

Bakı-Ənzəli-Şahsavar-Məşhədsər-Bəndər Gaz və geri

17-ci körpüdən çarşənbə günü saat 4-də.

Bakı-Həsənquli-Bəndər Gaz-Məşhədsər və geri

17-ci körpüdən səşənbə günü saat 4-də.

Petrovsk-Fort-Aleksandrovsk-Quryev və geri

Paroxodlar Petrovskdan pəncşənbə [cümə axşamı] günləri saat 4-də çıxırlar.

Bakı-Lənkəran-Astara

17-ci körpüdən düşənbə, səşənbə və şənbə günü saat 4-də.

Bakı-Petrovsk

15, 24 və 25-ci körpülərdən səşənbə, pəncşənbə və şənbə günləri saat 4-də.

T-178

Xüsusi müsəlman təvəllüdxanası

Gövhər xanım Qazızadə

Vəzi-həml edənlər hər bir vaxt, gələcək xəstələr isə hər gün səhər saat 10-dan 2-yə kimi qəbul edilirlər. Təvəllüdxanada əməliyyatı-cərrahiyyə (operasiya) icra edilib, doktor Tsentner konsultasiya yapır. Feldşeritsamama Vassermanın çiçək döyür, yara bağlayır və iynə vurur. Adres: Armyski küçə nömrə 13. Telefon nömrə 58-39.

T-321

Doktor M. İ. Lurye

Əmrəzi-zöhrəviyyə və daxili naxoşluqları qəbul edir. 914 və 606 müalicəsi. Qəbul edir hər gün səhər saat 8-1-ədək; axşam saat 4-7-yədək. Ünvan: Vorontsovski küçə, nömrə

45, Bandarnının küncündə, yolu Bandarnıdan, nömrə 8, 3-cü mərtəbə. Telefon: 17-06 və 52-36.

7406

Arvad diş həkimləri**Z. A. Şexter və xanım**

Dişlər ağrısız çıxarılır. Qızıl qapaq, qazma və hər növ qayırma dişlər. Dişlərin yaxşı qayırılması təmin olunur. Kənardan gələnər üçün tezliklə görülür. Qiymətlər münasibdir.

Qəbul olunur səhər saat 9-dan 2-yədək, axşam saat 4-dən 7-yədək. Voronovski küçə 17 nömrəli evdə, paradni qarıdan.

10218

Berlin Darülfünunu doktoru**S. İ. Kopeliovıç**

Daxiliyyə və əsəbiyyə naxoşluqları qəbul edir səhər saat 10-dan 1-ədək, axşam saat 5-dən 7-yədək. Elektrik müalicəsi, 606 və 914 müalicəsi və qeyriləri.

Adres: Vorontsovski küçə nömrə 17, 2-ci mərtəbə. Telefon nömrə 50-28 və 93.

10244

Doktor Hacı Fətulla Ağaalizadə

Daxiliyyə və canda olan mərzələrə və həmçinin uşaqlara məxsus azarlara müalicə edir. Mərziləri [xəstələri] hər gün səhər saat 7-dən 10-ədək və axşam saat 4-dən 7-yədək qəbul edir. Adres: Şamaxı küçəsində 14 nömrəli evdə. Telefon 19-27.

9016

Diş həkimi**Semyon Aronoviç Kaqan****(18 il xarici məmləkətdə təcrübə almış)**

Təzə işlər və yaxşı materiallardan işlər qəbul edilib hazırlanır. Qəbul olunur səhər saat 9-dan 1-ədək; axşam saat 4-dən 6-yədək. Ünvan: Ofiserski küçə, nömrə 4, Nikolayevski küçənin küncündən ikinci ev.

9046

Doktor**Əliheydər Allahverdiyev**

Naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Hər gün səhər saat 8-dən 9-ədək, axşam saat 4-dən 7-yədək. İçəri şəhər Bolşoy Minaretski küçə, nömrə 1. Bağın qarşısında. Telefon nömrə 36-21.

9051

Petroqraddan gəlmiş doktor**İshaq Avetisoviç Atayans****(professor Mixaylovun müavini)**

Mamalıq, qadın və urologiya naxoşluğuna mübtəla olanları qəbul edir. (Bövl [idrar] yolu azarına, köhnə və təzə süzənəyə müalicə edir.) Bövl yolunu elektrik aləti ilə müayinə edir. Hər gün saat 3-dən 6-ya kimi. Çaharşənbə günləri fəqirləri pulsuz qəbul edir.

Ünvan: Telefonu küçə, nömrə 6.

7444

Diş həkimi B. M. Şternin

Voronovski küçə, nömrə 22, Karantinninin küncündə. Telefon nömrəsi 48-15.

Dişlərə müalicə olunub doldurulur, kauçuk və qızıl üzərində süni dişlər qayırılır, dişlər ağrısız çəkilir. Qəbul olunur səhər saat 9-dan 2-yədək, axşam saat 4-dən 7-yədək. Qiymətlər münasibdir.

9060

Doktor**Mustafa bəy Hacıqasımov**

Mamalıq və qadın naxoşluqlarını qəbul edir. Hər gün cümə günlərindən başqa saat 4-dən 6-a qədər. Vorontsovski nömrə 17. Kabinə telefonu 34-78.

9032

Doktor**Nikolay Mixayloviç Mdivani**

Gəlib naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Daxili naxoşluqlar. Qəbul edir hər gün

səhər saat 8-10-dək, axşam saat 5-7-yədək.

Ünvan: Vorontsovski 15, Qubernskinin küncündə. Telefon 6-78.

9047

Diş həkimi B. L. Levin

Gəlib naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Dişləri ağrısız çəkir. Kabinədə diş çıxığı laboratoriyası vardır. Qızıl ənglər, qızıl köklər, kauçuk işləri. Qəbul edir səhər saat 9-dan 1-ədək, axşam saat 4-dən 8-ədək. Adres: Sisyonovski, nömrə 7, Qubernskinin küncündə.

9090

Elan

Ticarət, Sənaye və Ərzaq Nəzarəti bununla ümumə elan edir ki, hökumətin 1 sentyabr 1919 sənəsi qətnaməsi mövcubincə [qətnaməsinə əsasən] 28 iyul həmin sənə qanunu üzəriylə Lənkərana və Azərbaycan Astarasına paroxod cəmiyyətləri paroxodlarında onların məsuliyyəti ilə mal apararlar mal aparmaq üçün icazə almaqdan azad edirlər.

Zikr olunan yerlərə (kirjimdə, yelkənli lodkalarda və sairələrində) mal aparmaq qadağan olunur.

T-264

Elan

Cümə günü sentyabrın 26-sı gündüz saat 12 tamamda Parlamən binasında Türk ədəmi-mərkəziyyət fraksiyası bürosunda şəhərdəki firqə üzvlərinin ümumi iclası təyin edilmişdir. İclasda Müsavatın Bakı Komitəsinə yeni heyət seçiləcəkdir. Firqəyə mənsub bütün yoldaşların saat 12 tamamda gəlmələri xahiş olunur.

T-267

Müdir:**Hacıbəyli Üzeyir****QEYD VƏ ŞƏRHLƏR****Teleqraf xəbərləri**

səh. 395. “təşviqatından qorxub, müzakirənin Estoniya torpağında...”: qəzetdə belə getmişdir: “təşviqatından qorxub, tələb müzakirənin Estoniya torpağında...”

Qəzetələrdən

səh. 396. “Şimal-Qərb Hökuməti” (yaxud Rusiyanın Şimal-Qərb Vilayətinin Hökuməti): 1919-cu ildə Reveldə (indiki Tallində) qurulmuş rus hökuməti. Rus siyasi partiyalarının və Rusiyada Müttəfiqlər Komandanlığının birgə koalisiyası ilə qurulmuşdu. 1919-cu ilin avqustundan dekabrına qədər mövcud olmuşdur. Baş nazir Stepan Georgiyeviç Lianozov, Hərbi nazir və Baş komandan Nikolay Nikolayeviç Yudenıç idi.

“Mitava”: Latviyada şəhər; indiki Yelqava [Jelgava] şəhəri.

Türkiyədə

səh. 397. “Elefteros Pontus” (Azad Pontus): Batumda 1919-cu ildə yaradılan Pontus Milli Şurası tərəfindən nəşr edilən qəzet. “Pontus” – Kiçik Asiyanın (Anadolunun) şimal-şərqində tarixi bölgə və burada e. ə. III – b. e. I əsrlərində mövcud olmuş ellin çarlığının adı olmuşdur. Yunanlar arasında bu qədim çarlığı diriltmək ideyasına inananlar və xidmət edənlər var.

“Həmidyyə”: Osmanlı donanmasına məxsus zirehli gəmi.

Əlifba tarixində türklərin vəziyyəti və təbdili-hürufat

səh. 400. “Osman (rzh)”: səhabə, Dörd xəlifədən üçüncüsü olan Osman bin Əffan nəzərdə tutulur. “Rzh” ərəbcə “rəziəllahu ənhu” (Allah ondan razı olsun) ifadəsinin yazıda qısaldılmış formasıdır.

“piyaz məgir”: “soğan alma” (Farsca)

“piyaz begir”: “soğan al” (Farsca)

“tənvilər, cəzm, təşdid və hürufi-şəmsiyyə və qəməriyyə”: ərəb əlifbasında hərəkə və hərf növləri; tənvil – ərəb əlifbasında sahitləri göstərən hərəkətlər olan fəthə (a, e, ə), zəmmə (u, ü) və kəsre (ı, i) hərəkətlərinin qoşalaşması; cəzm – ərəb əlifbasında, üstünə qoyulduğu samitdən sonra sahit gəlmədiyini göstərən işarə; təşdid – ərəb əlifbasında, üstünə qoyulduğu samiti qoşalaşdıran hərəkə; hürufi-şəmsiyyə – ərəb əlifbasında özündən əvvəl gələn “əl” artiklinin “l”sinin tələffüz edilməsinə səbəb olan hərflər; hürufi-qəməriyyə – ərəb əlifbasında, özündən əvvəl gələn “əl” artiklinin “l”sinin tələffüz edilməsinə səbəb olan hərflər.

səh. 401. “eyni müddətdə Yevropa əlifbası ilə”: qəzetdə “eyni müddətdə” yerinə “hini-müddətdə” getmişdir.

səh. 402. “edadi”: orta təhsildə rüşdiyyədən sonrakı, şagirdləri ali təhsilə hazırlayan mərhələ.

“rüşdiyyə”: orta məktəbin ibtidaidən sonrakı sinifləri.

“əlifbayi-mükəmmələnin”: bu sözlər qəzetdə tünd şriftilərlə yığılmışdır.

“həzar”: farsca; “min” (1000) və “bülbul” mənasına gəlir.

Maarif

səh. 406. “Banyanlar”: Hindistanda kasta.

səh. 407. “Manastır” (yaxud Bitola): Şimali Makedoniyanın cənubunda şəhər. Uzun müddət Osmanlı hakimiyyətində qalmışdır.

“İrəli”: Manastırda (Şimali Makedoniya) çap edilmiş qəzet.

“Hökumətin iştiğal edəcəyi...”: qəzetdə “iştiğal” yerinə “istiqlal” getmişdir.

Nəşib bəyin istefası ətrafında

səh. 408. “şirazə”: kitab səhifələrinin ti-

kildiyi iplərin bir-birinə bənd edilməsindən əmələ gələn, səhifələrin dağılmasının qarşısını alan zolaq; məcazi olaraq, bir şeyin dağılmasına, nizam-intizamının pozulmasına mane olan ünsür.

Bakı xəbərləri

səh. 409. “Bu qərarın qövlədən feilə...”: qəzetdə “qövlədən” yerinə “qüvvədən” getmişdir.

səh. 410. “KAMVO”: Gəmiçilik şirkəti. Rusiyada inqilabdan əvvəl fəaliyyət göstərən böyük gəmiçilik şirkətlərdən “Qafqaz-Merkuri” [Кавказ и Меркурий] ilə “Şərq Ticarət Anbarları Şirkəti”nin [Восточное общество товарных складов] birləşməsi nəticəsində 1913-cü ildə təsis edilmiş, adını da bu iki şirkətin adının bəzi hərflərinin birləşməsindən götürmüşdür.

Elan

səh. 413. “kirjim”: yastıdıbli, kiçik gəmi.

Cümə axşamı, 25 sentyabr 1919-cu il, nömrə 282

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Pəncşənbə, 29 zihicətül-həram sənə 1337. 25 eylül 1919 sənə.

Türk və islamliğa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalatın mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 2 manat.

Abunə şəraiti: Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 70 rublə, 2 aylığı 130 rublə, 3 aylığı 180 rublə. Bakı üçün 1 aylığı 60 rublə, 2 aylığı 110 rublə, 3 aylığı 150 rublə. Abunə şəraiti ancaq həmin sənə oktyabr ayının 1-nədək heasb olunur.

Elan fiatı: birinci səhifədə sətiri 5 rublə, axırncı səhifədə sətiri 4 rublə, itən şeylər və yer axtaranlar üçün 3 rublə.

SİRK “MODERN”

Pəncşənbə günü sentyabrın 25-ndə 1919-cu ildə üç böyük hissədə tamaşa göstəriləcəkdir. Demo-Kazo truppası, Vintsentso qardaşları və “Top adamlar” gastroli olacaqdır.

Məşhur sportsmen Pyotr Nikolayeviç Yelizarov tərəfindən mükəmməl surətdə vücuda gətirilmiş Fransa güləş mübarizəsinin məbədi.

Bu gün 3 cift pəhləvan mübarizə edir.

1-nci müsəlman mübarizəsi məşhur müsəlman pəhləvanı Dadaşın tələbinə görə: Pəhləvan Dadaş – Raqenbaum.

2-nci: Zakoroyko – Oleynikov.

3-ncü: Yemelyanov – Yermak.

Pəhləvanların çıxışı və mübarizənin başlanması saat 11-in yarısında. Tamaşa başlanacaq 8-də, qurtaracaq 12-də. Mübarizə Yelizarovun təhti-nəzarətində [nəzarəti altında] olacaqdır.

9092

İki nəfər yaxşı türkcə bilən və mühasibçilikdən məlumatı olan, uyezdələrdə istehlak cəmiyyətləri təşkili üçün adam lazımdır. Adres: Karantinni küçədə Xəzər Müs-təhlilər İttifaqı “Kooperatsiya”nın kantosunda Maarif şöbəsi (səbiq lom-bard idarəsi).

9094

Məhərrəmül-həram ayı vürudu münasibətilə axırncı dəfə olaraq

“Aşiq Qərib” operası

HÖKUMƏT TEATROSUNDA

AXŞAM TAMAŞASI

Zülfüqar bəy və Üzeyir bəy

Qardaşlarının Müdiriyyəti

Pəncşənbə günü zihicə ayının 29-nda

(sentyabrın 25-ndə 1919-ncu ildə)

məhərrəmül-həram ayı vürudu

münasibətilə axırncı dəfə olaraq

mütəntən bir surətdə

mövqeyi-tamaşaya qoyulacaq

Zülfüqar bəyin yazmış olduğu məşhur

“Aşiq Qərib” operası.

Bu tamaşa axırncı olduğundan,

mahir və müqtədir aktyorlar

iştiqar edib, bir çox qızlar və oğlanlar

xoru olacaqdır.

Oyunun axırında Qərib — Sarabski

və

Şahsənəm — Hacıbababəyov

göyə qalxacaqlar.

Bu tamaşadan sonra teatro cümə

günündən etibarən qapanacaqdır.

Biletlər imdidən teatrın kassasında

satılmaqdadır.

Tamaşa başlanacaq axşam saat 9-un

yarısında.

T-266